

2011 рік: Економічні підсумки для України

Відновлення поки що нестійке

РЕЗЮМЕ:

У 2011 році українська економіка продовжила відновлення після кризи. Внутрішній попит підтримав зростання, тоді як зовнішній попит залишився слабким. Рік позначився багатьма переговорами, більшість з яких не призвели до сприятливих для України результатів. Уряд не продовжив запроваджувати реформи в більшості сферах. Політична нестабільність знову стала одним із найбільших ризиків для майбутнього розвитку України. Іншим ризиком надалі залишилося сповільнення світової економіки.

Політика. Протягом року Україна намагалась маневрувати між європейським і євразійським інтеграційним процесом. Співпраця з МВФ призупинилась через брак бажання українського уряду впроваджувати необхідні реформи.

Реальний сектор. Реальний ВВП зріс на 5,2% завдяки сильному внутрішньому попиту. Зовнішній попит залишився слабким. В результаті виробництво в експортно-орієнтованих секторах залишилось нижчим, ніж до кризи. Реальне нагромадження основного капіталу зросло на 10,1%. Інвестиції росли через вище комерційне будівництво та купівлю обладнання та машини, що передусім було пов'язано із підготовкою до Євро-2012.

Сільське господарство. Аграрна політика надалі залишилась непередбачуваною та несправедливою, що погіршило інвестиційний клімат в країні. Сільськогосподарське виробництво зросло на 17,5% через рекордний врожай більшості рослинних культур.

Енергетична політика. Україна стала членом Європейського енергетичного співтовариства, що вимагає впроваджувати реформи зокрема на ринку газу. Оскільки Україні не вдалось домовитись з Російським Газпромом про зниження цін на газ, уряд оголосив наміри знизити енергетичну залежність від Росії.

Інфраструктура. Більшість інфраструктурних проектів були пов'язані із підготовкою до Євро-2012. Вони включали модернізацію та ремонт аеропортів, стадіонів і залізниці. Було створено Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері комунальних послуг, яка повинна визначати комунальні тарифи.

Платіжний баланс. Зведений платіжний баланс мав дефіцит у сумі 2,5 млрд дол. США (1,5% від ВВП). Збільшення торговельного дефіциту призвело до розширення дефіциту поточного рахунку до 5,5% від ВВП.

Доход. Поліпшення фінансового стану підприємств та підвищення мінімальної заробітної плати сприяло зростанню реального наявного доходу домогосподарств на 6,1%. Реальний доход від соціальної допомоги та пенсій зріс лише на 2,7% через суттєвий фіскальний тиск.

Фіскальна політика. Уряд кілька разів вносив зміни у Податковий кодекс протягом року, хоча Кодекс набув чинності лише у 2011 році. Тиск податкового адміністрування був великим, тоді як автоматичне відшкодування ПДВ не було повністю запроваджено. Видатки Державного бюджету було виконано лише на 93,8% від плану, оскільки уряду не зміг знайти необхідне фінансування бюджетного дефіциту.

Бізнес клімат. Оцінка якості поточної загальноекономічної ситуації в Україні була досить песимістичною. Надмірне оподаткування, недостатній попит, брак фінансів та несприятливе регуляторне середовище були серед найбільших перепон розвитку бізнесу.

Монетарна політика. Середня споживча інфляція сповільнилась до 8,0% передусім через нижче зростання цін на продовольчі товари. Монетарна політика була жорсткою, оскільки НБУ намагався знизити тиск на валютному ринку.

ЗМІСТ

ПОЛІТИКА: Маневрування України між європейським і євразійським інтеграційним процесом.....	1
ВВП: Продовження відновлення у 2011 році.....	2
ІНВЕСТИЦІЇ: Незначне відновлення у 2011 році.....	3
ПРОМИСЛОВЕ ВИРОБНИЦТВО: Промислове виробництво не досягнуло докризового рівня	3
АГРАРНЕ ВИРОБНИЦТВО ТА ТОРГІВЛЯ: Найкращі результати за часи незалежності	4
АГРАРНА ПОЛІТИКА: Все ще непередбачувана та нерівномірна політика	5
ЕНЕРГЕТИЧНА ПОЛІТИКА: Початок реформування ринку газу.....	6
ТРАНСПОРТ: Відродження сектору	8
ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЇ: Стабільне зростання у 2011 році	9
КОМУНАЛЬНІ ПОСЛУГИ: Змарновано рік на реструктуризацію контролюючого органу в комунальному секторі	10
ПЛАТІЖНИЙ БАЛАНС: Сальдо платіжного балансу стало від'ємним	11
ТОРГІВЛЯ ТОВАРАМИ: Обсяг торгівлі товарами досягнув докризового рівня.....	12
МІГРАЦІЯ. Досі не ухвалено чіткої міграційної політики	13
ЗАРПЛАТИ ТА ДОХОД: Реальний наявний доход продовжив стрімко зростати	14
РИНОК ПРАЦІ: Рівень безробіття (МОП) залишився вищим, ніж до кризи.....	14
ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА: Ситуація у сфері державних фінансів залишилася напруженою незважаючи на бюджетну консолідацію	15
СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА: Соціальні стандарти залишились майже незмінними в реальному вимірі.....	18
ПЕНСІЙНА СИСТЕМА: Дефіцит Пенсійного фонду залишився високим	18
ДЕРЖАВНИЙ БОРГ: Доступ на міжнародні ринки капіталу залишився обмеженим	18
ПРИВАТИЗАЦІЯ: Активація приватизації	20
БІЗНЕС-КЛІМАТ: Динаміка оцінок та очікувань ділових кіл у 2011 році.....	21
МОНЕТАРНА ПОЛІТИКА: Споживча інфляція залишалась меншою за 10% в 2011 році	23

Політика: Маневрування України між європейським і євразійським інтеграційним процесом

Україна – ЄС. У відносинах з ЄС перша половина 2011 року відзначилась рішучістю завершити переговори щодо Угоди про асоціацію (УА), які тривають з 2007 року. Україна продемонструвала готовність до реалізації своїх зобов'язань, зокрема, у соціальній та економічній сферах. Однак політична ситуація в країні призвела до значного погіршення відносин з Брюсселем у другій половині року.

У лютому 2011 року Україна набула повноправного членства в Європейському енергетичному співтоваристві (ЕЕС), що сигналізувало про визнання докладених нею у 2010 році зусиль у напрямку створення вільного ринку газу. Однак протягом року так і не було здійснено подальших кроків щодо гармонізації законодавства із нормативною базою ЄС (*acquis communautaire*). В результаті цього в найближчому майбутньому Україна навряд чи отримає фінансову підтримку для модернізації своєї газотранспортної системи, можливість надання якої обговорюється Європейською Комісією та ЄБРР ще з 2010 року.

Крім того, протягом 2011 року Європейська комісія призупиняла програми бюджетної підтримки Україні, і відновила їх лише після ухвалення змін до Закону про державні закупівлі, які забезпечили більшу прозорість відповідних процедур. Тим не менше, у 2012 р. ЄС призупинив бюджетну підтримку Україні обсягом понад 160 млн. євро було через неефективний розподіл коштів.

Основним досягненням 2011 року стало завершення переговорів щодо Угоди про асоціацію, включаючи створення поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі (ЗВТ). У політичній частині Угоди визнається європейська ідентичність України, але текст не містить посилання на перспективу членства України в ЄС. Незважаючи на попередні очікування, Угода про асоціацію була парафована не під час саміту Україна-ЄС в грудні 2011 року, а лише у березні 2012 року. Така затримка, пояснюється проблемним станом в з демократією та верховенством права в Україні, що викликали занепокоєння у європейської сторони.

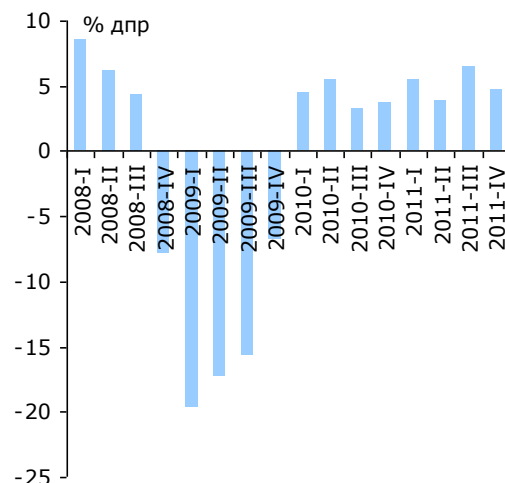
Напруженість на рівні політичного діалогу між Україною та ЄС значно зросла у зв'язку з арештом колишнього прем'єр-міністра України Юлії Тимошенко, яку у жовтні було засуджено до семи років позбавлення волі за зловживання владою під час підписання газових контрактів з Росією у 2009 році. Суд над Тимошенко був різко розкритикований Європейською комісією (ЕК) і більшістю країн-членів ЄС і розцінений як вибіркоче переслідування політичних опонентів в Україні. Арешт Юлії Тимошенко був основною темою для обговорення між європейською стороною та Президентом України Віктором Януковичем під час другого саміту Східного партнерства у Варшаві, а також у ході низки зустрічей з високопосадовцями ЄС.

У жовтні Європейський парламент ухвалив резолюцію про поточні події в Україні. Він наголосив на необхідності прозорого та справедливого судового процесу як основної передумови для реалізації європейської перспективи Україні.

Таким чином, ураховуючи той факт, що ЄС розглядає дотримання Україною демократичних цінностей в якості умови для укладення Угоди про асоціацію, включаючи створення ЗВТ, погіршення ситуації з демократією в Україні у 2011 році піднімає питання про перспективи подальшого підписання і ратифікації УА національними парламентами країн-членів ЄС.

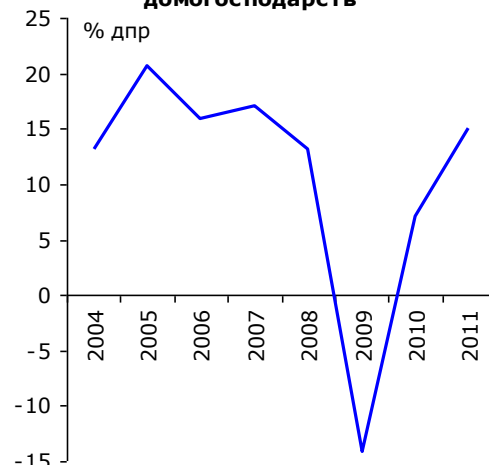
Україна - МВФ. У 2011 році Україна не виконала кроки, необхідні для виплати чергового траншу кредиту в рамках угоди *stand-by* (SBA), укладеної у 2010 році. Місія МВФ двічі відвідувала Київ з метою обговорення питання про другий перегляд у рамках *стенд-бай*. Визнаючи впровадження в Україні пенсійної реформи, експерти МВФ порадили уряду вирішити проблему неперворотних кредитів і, зокрема, прийняти законодавство про неспроможність,

Динаміка реального ВВП

Джерело: Держстат

Реальне кінцеве споживання домогосподарств

Джерело: Держстат, розрахунки ІЕД

а також зміцнення інвестиційної складової економічної політики та удосконалення банківської системи.

Однак головною темою для обговорення стало збільшення тарифів на газ для населення, що є необхідним кроком задля досягнення фіскальної консолідації. Утім, уряд так і не підвищив тарифи, оскільки це призвело би до збільшення соціальної напруженості. Крім того, уряд сподівався на зниження ціни на газ, який імпортується з Росії. Зрештою МВФ не ухвалив будь-якого офіційного рішення з приводу надання третього траншу у рамках SBA обсягом 1,3 млрд дол. США. В результаті цього інвестиційна привабливість України для іноземних інвесторів дещо знизилась.

Україна - Росія. Основною темою двостороннього порядку денного були переговори щодо перегляду контрактів на поставку газу. Однак Москва була готова йти на поступки лише, якщо Україна погодиться приєднатись до Митного союзу Росії, Білорусії і Казахстану (МСРБК). Тиск з боку Москви посилювався разом із прогресом в її переговорах із ЄС щодо створення поглибленої та всеосяжної ЗВТ. Оскільки участь в МСРБК не сумісна з участю України в СОТ і майбутньою ЗВТ з ЄС, Київ запропонував обмежити свою співпрацю з Митним союзом форматом ЗВТ. Проте Москва не висловила інтересу до цієї пропозиції.

У грудні Україна активізувала переговори з Росією про перегляд газових контрактів для забезпечення зниження базової ціни. Однак у 2011 році сторони так і не досягли домовленості з цього питання. Відповідно до низки попередніх офіційних заяв, Росія може знизити ціну на газ тільки в обмін на зниження транзитної ставки, а також участі в газовому консорціумі, який передбачатиме реструктуризацію НАК "Нафтогаз України".

Україна - СНД. У жовтні Україна приєдналась до Угоди про зону вільної торгівлі між країнами СНД (за винятком Азербайджану, Узбекистану і Туркменістану), що має бути ратифікована Верховною Радою у 2012 році. Ця угода де-факто не містить вагомих переваг для України, оскільки в основному дублює норми і процедури, передбачені чинними двосторонніми угодами про ЗВТ між країнами СНД. Крім того, угода зберігає винятки, що існують у двосторонніх угодах про ЗВТ. Основною перевагою може стати намір врегулювати торгівлю товарами в рамках СНД відповідно до принципів і практики СОТ.

ВВП: Продовження відновлення у 2011 році

У 2011 році українська економіка продовжила відновлюватись після економічної кризи. Реальний ВВП зріс на 5,2%. Сильний попит з боку домогосподарств був основною рушійною силою економічного зростання. Зовнішній попит на українські товари також зріс, але залишався слабким протягом року.

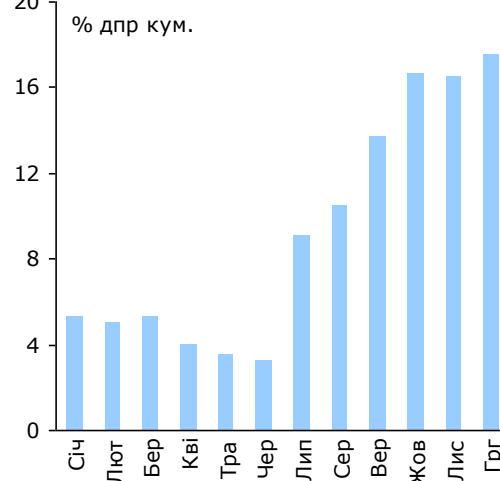
З боку попиту, реальне кінцеве приватне споживання зросло на 15% через кілька чинників. По-перше, реальний наявний дохід домогосподарств зріс завдяки вищому доходу з усіх джерел (див. *Зарплати та дохід*). По-друге, рівень заборгованості домогосподарств збільшився у 2011 році після дворічного падіння. Кредити домогосподарствам збільшились на незначні 2,6%. В цілому, схильність до заощаджень знизилась і зросли покупки товарів довгострокового вжитку після кількох років відкладеного попиту, а також вищих споживчих настроїв. Ці фактори також сприяли вищому реальному споживанню продовольчих продуктів. Зокрема покупки продовольчих продуктів і безалкогольних напоїв зросли на 21,3% в реальному вимірі, ймовірно, через зниження цін на фрукти і овочі.

Поліпшення фінансового стану підприємств сприяло зростанню реального валового нагромадження основного капіталу на 10,1% (див. *Інвестиції*). Вищий попит на інвестиційні та споживчі товари було задоволено зростанням реального імпорту, яке становило 16,8% у 2011 році. Зокрема імпорт обладнання та автомобілів зріс більш, ніж на 40% в реальному вимірі. Водночас зовнішній попит на українські товари зріс лише на 2,2% і експорт взагалі знизився

Джерело: Держстат

Сільськогосподарське виробництво, 2011 рік

Джерело: Держстат

у другому півріччі порівняно з таким же періодом 2010 року. Нижчий експорт в другому півріччі передусім пояснювався погіршення економічної ситуації в світі, зокрема країнах ЄС. Іншим важливим чинником такої динаміки стало обмеження експорту зернових (див. *Аграрна політика*). В цілому, від'ємний внесок чистого експорту до зростання реального ВВП більш ніж подвоївся, досягнувши 7,9 відсоткових пунктів.

З боку виробництва, реальна валова додана вартість (ВДВ) знизилась в освіті і «інших видах економічної діяльності». Сільське господарство показало найвищий темп зростання (на 17,6%) завдяки рекордному врожаю більшості рослинних культур, включаючи зернові (див. *Сільськогосподарське виробництво*). ВДВ в будівництві зросла на 10,9% з низької статистичної бази. Промисловість збільшила ВДВ на 7,7% завдяки вищому внутрішньому попиту (див. *Промислове виробництво*). Зростання ВДВ в торгівлі сповільнилось до 5,9% у 2011 році всупереч високому споживанню через незначне зростання обсягів оптової торгівлі. Водночас вищі теми зростання промисловості та більші обсяги торгівлі сприяли зростанню реальної ВДВ в транспорті на 6,8%.

Інвестиції: Незначне відновлення у 2011 році

Після слабого росту у 2010 році реальне валове нагромадження основного капіталу зросло у 2011 році. Найбільше зростання відбулось у інвестиціях в комерційне будівництво та купівлю машин та обладнання. Перше суттєво пов'язано із впровадженням проектів в рамках підготовки до Євро-2012, особливо що стосується кінця року, тоді як останнє може бути пояснено проектами з модернізації, впроваджених кількома компаніями. Все ж, рівень реального валового нагромадження основного капіталу залишився нижчим, ніж у 2004 році, що означає погіршення капіталу в Україні. За даними Держстату запаси суттєво зросли у 2011 році, що, ймовірно, буде переглянуто вниз при поданні остаточної статистики.

За секторальною структурою інвестиції в основний капітал (вужча категорія, ніж валове нагромадження основного капіталу і основана на іншій методології), вищі інвестиції в транспорті завдяки Євро-2012 і більші інвестиції в добувній промисловості було майже нівельовано нижчими інвестиціями в секторі операцій із нерухомістю та сталими інвестиціями в переробній промисловості. В цілому, 54% всіх інвестицій було профінансовано за рахунок власних коштів, тоді як банки фінансували 17,9% всіх проектів. Частка фінансування за рахунок Зведеного бюджету становила 10,4%, ймовірно, через впровадження проектів в рамках підготовки до Євро-2012.

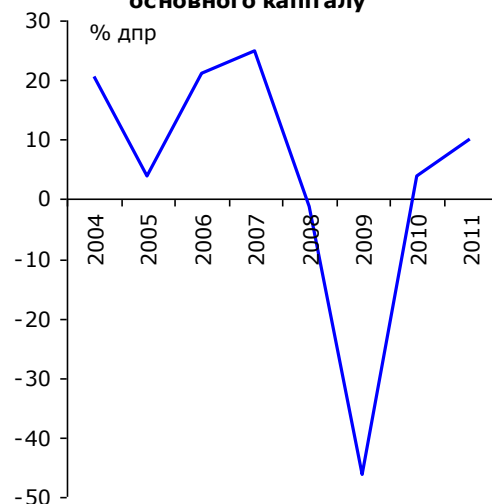
Промислове виробництво: Промислове виробництво не досягнуло докризового рівня

У 2011 році промислове виробництво продовжило відновлення завдяки вищому зовнішньому попиту. Разом з тим, зовнішній попит суттєво коливався і знизився в кінці року. Що призвело до сповільнення темпів відновлення експортно-орієнтованих секторів. Крім того, орієнтовані на внутрішній ринок промислові сектори не відреагували на вищий внутрішній попит, передусім через заміщення товарів внутрішнього виробництва імпортною продукцією. В цілому, промислове виробництво зросло на 7,6%.

Вище виробництво металургії та будівельних матеріалів, а також вищий внутрішній попит на вугілля підтримали зростання добувної промисловості на 7,2%. Експорт залізної руди також сприяв зростанню.

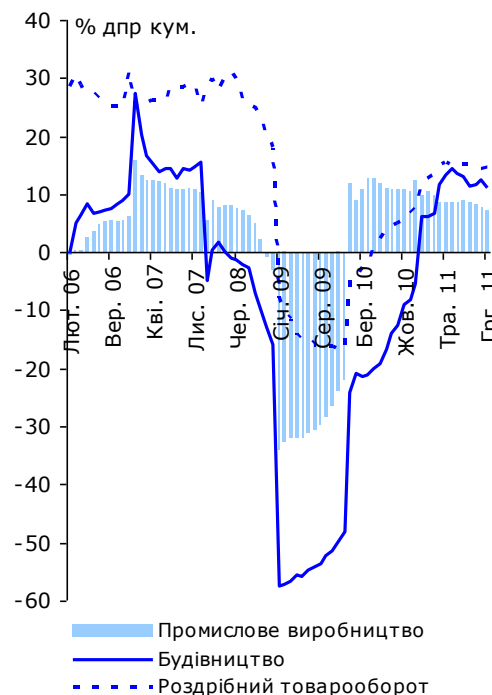
Випуск переробної промисловості виріс на 8,2% завдяки вищому відновленню експортно-орієнтованих секторів. Випуск машинобудування збільшився на 17,2%. Зокрема, виробництво вагонів та локомотивів виріс на 28,4%, в виробництво автомобілів збільшилось на 26,7%. Зовнішній і внутрішній попит також сприяли зростанню інших секторів машинобудування.

Реальне валове нагромадження основного капіталу

Джерело: Держстат

Тенденції реального сектору

Джерело: Держстат

Хімічна промисловість збільшила випуск на 18,4%, що пов'язаного із вищим попитом на добрива. Цей попит підтримується високими світовими цінами на продовольчі товари.

Випуск в металургії зріс на 8,15 і був суттєво нижчим за докризовий рівень, оскільки зовнішній попит не відновився після кризи. Ситуація в секторі погіршилась в кінці року внаслідок сповільнення в багатьох торговельних партнерів, включаючи ЄС.

Проблеми в секторі нафтопереробки призвели до зниження його випуску на 17,2%. Харчова промисловість залишилась на рівні 2010 року. Хоча попит на продовольчі товари зріс, його переважно було задоволено за рахунок імпортової продукції. Зокрема, частка вироблених в Україні продовольчих товарів в роздрібній мережі скоротилась на 2,4 відсоткових пунктів до 61,9%.

В цілому, відновлення промисловості залишилось слабким через мінливий і слабкий зовнішній і внутрішній попит. Промислове виробництво залишилось на 11,4% нижчим, ніж у 2007 році.

Аграрне виробництво та торгівля: найкращі результати за часи незалежності

Виробництво сільськогосподарської продукції зросло у 2011 році. Вироблено на 17,5% більше продукції, що є одним з найкращих показників зростання з часу набуття Україною незалежності. Як і у попередні роки виробництво швидше зростало у сільськогосподарських підприємствах у порівнянні з домогосподарствами. Це призвело до збільшення частки індустріального виробництва у загальному виробництві сільськогосподарської продукції. Ймовірно, це призведе до покращення якості та, як наслідок, конкурентоспроможності українського сільського господарства на внутрішньому та світових ринках.

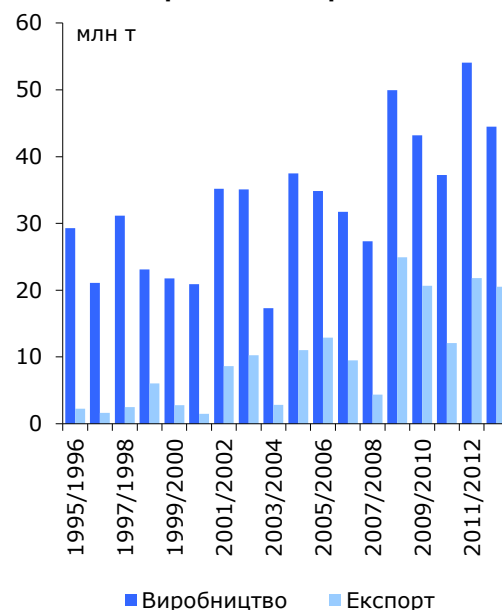
Рослинництво. Загальне зростання сільського господарства, що спостерігалось у 2011 році, в основному було зумовлене рекордними врожайми багатьох культур. Виробництво зернових зросло на 44,3% до 56,7 млн т, зробивши, таким чином, найбільший внесок до загального виробництва у рослинництві. Помітно зросла і продуктивність у 2011 році. Врожаї цукрових буряків та картоплі збільшилися на 36,2% та 29,6% відповідно. Виробництво соняшнику зросло на 27,9%. Загалом виробництво у рослинництві зросло на 28,2%.

Ріпак був єдиною культурою у 2011 році, за якою спостерігалось зниження виробництва. До кінця 2011/12 маркетингового року очікується зниження співвідношення експорту до виробництва по ріпаку на 26 в.п. до 70% у виробництві; відбудеться це в основному за рахунок зростання внутрішнього попиту. Очікування щодо негативного впливу нової схеми сертифікації ЄС на обсяги експорту не виправдались. Водночас, очікується, що експортні частки сої та соняшнику зростуть, особливо приймаючи до уваги обмеження експорту зернових, які ще більше знизили прибутковість виробництва зернових у країні у порівнянні з олійними (див. *Аграрну Політику*).

Збільшення врожаїв пов'язується із рекордною врожайністю та розширенням посівних площ. Середня врожайність зернових досягла 3,7 т/га, показуючи зростання на 37,5% по відношенню до 2010 року. Сприятлива погода зробила значний внесок до зростання виробництва культур. Саме залежність від погодних умов залишається одним з факторів ризику в українському рослинництві, особливо із врахуванням обмеженого доступу до фінансування на покупку ресурсів, обладнання та технологій.

Тваринництво. Зростання виробництва у тваринництві трималося на середньому рівні у 2,5% завдяки збільшенню виробництва аграрними підприємствами (на 6,2%). Зростання підкріплюється більшим виробництвом м'яса та яєць. Три великі агро холдинги продовжують домінувати у виробництві яєць. Водночас, виробництво молока знизилось за рахунок меншого

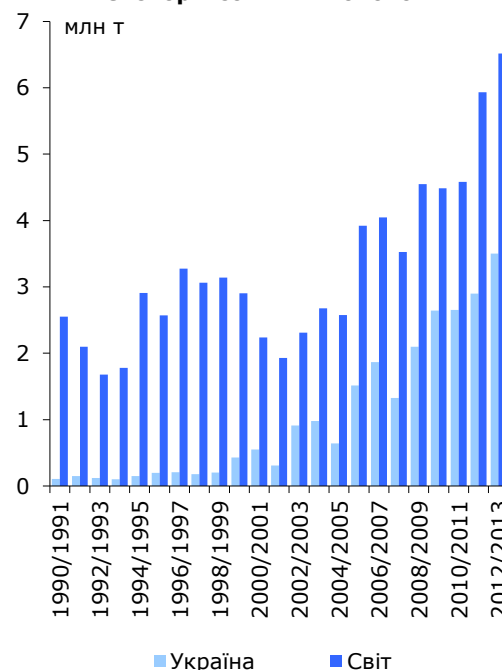
Виробництво та експорт зернових* в Україні

Джерело: USDA

Примітка: тільки пшениця, ячмінь та кукурудза. Їхня сукупна частка у виробництві складає більше 90%

Частка України у світовому експорті соняшникової олії

Джерело: USDA

його виробництва домогосподарствами, які виробляють 79,7% усього молока. Наразі частка експорту молочних продуктів з України по відношенню до їхнього виробництва залишається на рівні лише 1%. У 2011 році зросли показники продуктивності у тваринництві, зокрема надої молока, що відображає покращення конкурентоспроможності у секторі. Водночас, це зростання відбувалося на фоні зменшення поголів'я худоби, включаючи птицю.

Аграрна політика: все ще непередбачувана та нерівномірна

Аграрна політика залишалася непередбачуваною та нерівною у 2011 році. Це не дало позитивних стимулів для розвитку сільського господарства. Основні зміни політики стосувались експорту зернових, ринку землі та змін у системі ПДВ.

Експорт зернових. Обмеження експорту зернових залишались до кінця осені 2011 року. Експортні квоти на пшеницю, ячмінь та кукурудзу діяли у проміжку січня та травня, а квоти на гречку і просо – у першій половині року. За цей період квоти розподілялись двічі, але обидва рази не прозоро. Великі міжнародні трейдери були де-факто виключені з розподілу.

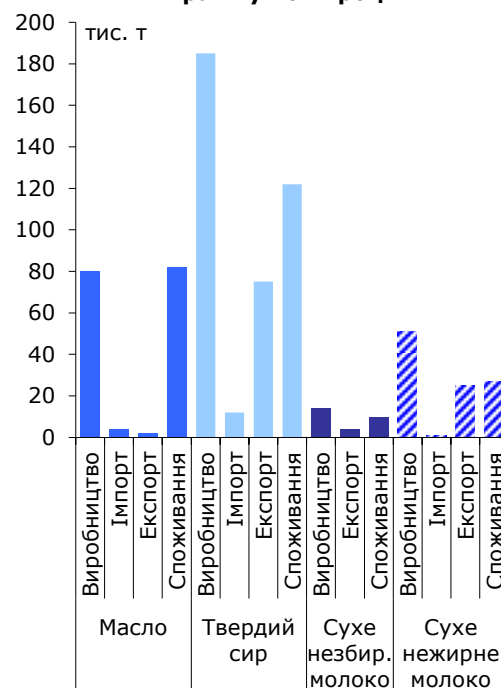
У липні 2011 році уряд ввів експортні мита, подовживши далі експорті обмеження та отримавши додаткові фіскальні надходження.ⁱ Експортні мита були скасовані лише наприкінці жовтня. Експортні обмеження мали значні негативні економічні наслідки. Застосовуючи тиск у напрямку внутрішніх цін, експортні обмеження знизили доходи виробників зернових. Такі непередбачувані обмежування мали подальший негативний вплив на інвестиційний клімат у секторі.

Земельна реформа. Уряд намагався продовжити земельну реформу у 2011 році. Зокрема, у липні 2011 року був прийнятий Закон України «Про земельний кадастр».ⁱⁱ У грудні 2011 року у першому читанні був прийнятий другий необхідний для зняття мораторію закон, Закон України «Про ринок землі». Скоріше за все остаточно цей закон буде прийнято лише у 2012 році, що зсуне завершальну стадію земельної реформи. Однак, інституційна база для повноцінного функціонування земельного ринку все ще відсутня. На ряду з відсутністю свободи купівлі та продажу земель сільськогосподарського призначення, відсутні такі компоненти, як моніторингова система земельного кадастру, система прав при реєстрації земельних ділянок та вирішенні конфліктів тощо. Приймаючи ці недоліки до уваги, Парламент знову відтермінував зняття мораторію до 2013 року. Вкотре, це негативно вплинуло на інвестиційну привабливість сектору.

Режим оподаткування. У 2011 році ПДВ залишився проблематичним питанням для сільськогосподарських виробників та експортерів. Відповідно до спеціального режиму з ПДВ для сільського господарства, виробники мають перераховувати ПДВ від своїх продажів на спеціальні банківські рахунки. Ці кошти мають потім використовуватись на відшкодування ПДВ за сировину, а також на інші виробничі цілі.ⁱⁱⁱ З 1 січня 2011 року ПДВ від продажу м'ясної і молочної продукції перераховується на спеціальний рахунок Державного Казначейства. Ці ПДВ кошти використовуються для покриття прямих витрат сільськогосподарських виробників у розрахунок на голову худоби (з квітня 2011 року – на кілограм виробленого молока). В минулому, ці кошти виплачувались переробниками безпосередньо виробникам м'яса і молока.

Відповідно до світової практики, а також з метою уникнення подвійного оподаткування, експорт сільськогосподарської продукції підлягає сплаті нульового ПДВ. Таким чином, ПДВ має відшкодовуватись експортеру автоматично за експортовані товари. Однак, в українській практиці дотепер виникали труднощі з поверненням ПДВ. У спробі подолання цієї проблеми та формування нової практики, уряд тимчасово заборонив

Баланси молочних продуктів в Україні у 2011 році

Джерело: USDA

відшкодування ПДВ за експорт зернових, соняшнику та ріпаку до 1 січня 2014 року.

Енергетична політика: Початок реформування ринку газу

Ціни на імпортований газ. Різке зростання ціни на імпортований газ змусило український Уряд активізувати переговори з Росією щодо зниження ціни. Два раунди переговорів з «Газпромом» закінчилися для України безрезультатно, і їх продовження очікується в 2012 році.

Ринок палива. На початку 2011 року Антимонопольний комітет України (АМКУ) закінчив розслідування причин різкого підвищення цін на бензин наприкінці 2010 року найбільшими операторами ринку. Після різких заяв нафтотрейдерів та Міненерго^{iv} та втручання прем'єр-міністра^v був підписаний новий меморандум про взаємовигідне партнерство між Міністерством, нафтотрейдерами та нафтопереробною галуззю з метою збільшення обсягів нафтопереробки на НПЗ. Такі меморандуми стають традиційними результатами подібних суперечок та можуть вважатися лише тимчасовим і неефективним вирішенням проблеми. В той же час, АМКУ досі не має можливостей впливати на конкуренцію на ринку.

Пізніше Верховна Рада тимчасово знизила акциз на бензин^{vi} на 50 євро за тону і на дизельне паливо на 20-30 євро за тону до 31 липня 2011 року, щоб стабілізувати ситуацію на ринку палива. В результаті роздрібна ціна бензину А-95 становила в середньому 10,35 грн. за літр в червні та липні, а потім знизилася до 10,25 грн. в серпні після сталого зростання в перші п'ять місяців року.

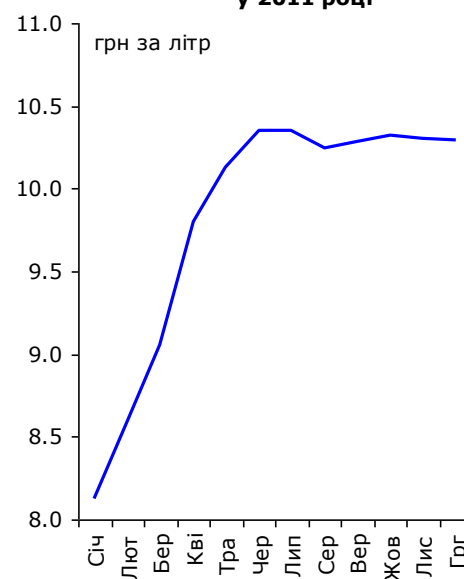
В середині року Держспоживстандарт, державна агенція з сертифікації, продовжив дію стандартів на бензин та дизельне паливо Euro 2 та Euro 3 до 31 грудня 2011 року^{vii}, а пізніше - до липня 2012 року. В той же час Лисичанський НПЗ завершив модернізацію обладнання для переходу до виробництва бензину за стандартом Euro 4. Швидке впровадження нових стандартів призведе до збільшення імпорту високоякісного палива і, таким чином, підвищить конкурентоспроможність українських НПЗ. Подальші зволікання з цим кроком заважають розвитку цього сегменту ринку.

Транзит нафти. 17 січня «Укртранснафта» та «Білоруська нафтова компанія» домовились про гарантований річний транзит 4 м тон нафти по нафтопроводу Одеса-Броди на 2 роки^{viii}. Загалом, в 2011 році Україна транспортувала 988,000 тон азербайджанської нафти до Білорусі. Домовленість з Білоруссю та Азербайджаном підвищує статус України як транзитної держави.

Ринок газу. З 1 лютого Україна стала повноправним членом Енергетичного Співтовариства та взяла на себе обов'язки реформувати свій енергетичний ринок. Реформа газового ринку почалася з ліквідації в кінці 2011 року «Газу України», дочірнього підприємства державного монополіста на ринку газу НАК «Нафтогаз України».^{ix} Всі угоди по постачанню природного газу з облгазами та теплокомуненерго були переоформлені на «Нафтогаз».

Інша вимога пов'язана з поліпшенням фінансового стану «Нафтогазу». Зокрема, борги теплопостачальників перед «Нафтогазом» (в розмірі 1.0 млрд. грн.) змусили «Газ України» вимагати відключити 13 підприємств теплопостачання від газових мереж. Зокрема, нездатність місцевої влади компенсувати збитки, отримані теплокомуненерго через непокриття тарифами на тепло витрат на його виробництво, призвела до високої заборгованості останніх перед «Нафтогазом». Для вирішення ситуації Верховна Рада списала борги підприємств паливно-енергетичного комплексу за природний газ та електроенергію за період 1997-2010 років на суму понад 24 млрд. грн.^x Для поліпшення фінансового стану НКРЕ також підвищив тариф на транспортування природного газу на 6.1%. Однак, такі кроки без

Роздрібна ціна бензину А-95 у 2011 році

Джерело: Енергобізнес

повноцінної реформи сектору, а також швидкого зростання тарифів на газ для населення навряд чи зможуть значно поліпшити фінансову стійкість «Нафтогазу». В грудні Президент України оголосив, що збитки «Нафтогазу» сягнули майже 6 млрд. долл. США.

Для зменшення залежності від імпортованого природного газу та диверсифікації постачання газу та нафти Уряд зробив спробу залучити до галузі приватні інвестиції. Він видав дозвіл українському «Чорноморнафтогазу» та російському «Лукойлу» проводити спільну розвідку та видобуток нафти та природного газу на шельфі Чорного моря^{xi}. Ряд компаній почали видобуток з нових газових свердловин^{xii}. Щоб збільшити обсяг видобутку нафти та газу, парламент прийняв зміни до закону про угоди про розподіл продукції^{xiii}, спрямовані на залучення провідних нафто- і газовидобувних компаній. Проте ці заходи можуть привести до економії енергії лише в довгостроковій перспективі, а зараз Україна повинна або знайти додаткові фінансові ресурси для оплати за російський газ, або знизити своє споживання газу.

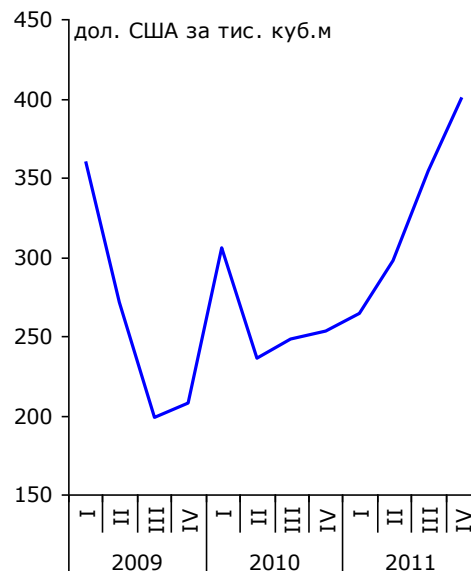
Електроенергія. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики (НКРЕ) продовжила «підтягувати» тарифи на електроенергію для домогосподарств до рівня економічного покриття. Вона прийняла рішення ввести блочні тарифи з метою стимулювати енергозбереження населенням. С лютого тарифи було підвищено на 30% для домогосподарств, які споживають більш ніж 150 кВт електроенергії на місяць. З квітня тарифи виростили ще раз на 15%.

Конкуренція на ринку електроенергії стосовно доступу до можливостей експорту залишалась пригніченою. Як і в попередньому році, оператор електричних мереж – державна компанія НЕК «Укренерго» – заблокувала заявки на експортні потужності компаній, що не афілійовані з корпорацією «ДТЕК».^{xiv}

Розвиток сектору атомної енергетики у 2011 році був відзначений рядом важливих подій. По-перше, «Енергоатом» та російський «Атомстройекспорт» підписали угоду про будівництво двох додаткових реакторів на Хмельницькій АЕС. Вартість будівництва оцінюється в 33 млрд. грн. По-друге, в Славутічч було завершено будівництво заводу з виробництва контейнерів для ядерних відходів, яке фінансувалося програмою ядерної безпеки ЄС TACIS (5,6 м євро). По-третє, українське «Ядерне паливо» та російський виробник ядерного палива «ТВЕЛ» утворили приватне акціонерне товариство «Завод із виробництва ядерного палива» з виробничими потужностями в Смоліні, Кіровоградська область. Планується, що завод вироблятиме ядерне паливо для вододіагностичних реакторів. Оскільки ціни на імпортований газ, який використовується ТЕЦ, продовжують зростати, важливість розвитку атомної енергетики підвищується, незважаючи на питання безпеки, пов'язані з вибухом на Фукусімі.

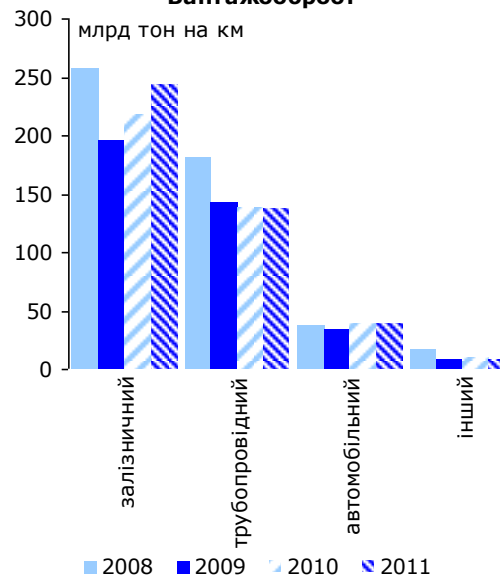
Вугілля. В 2011 році Уряд продовжив реструктуризацію вугледобувного сектору, який є дуже неефективним. В липні Верховна Рада прийняла закон про оренду і концесію державних шахт^{xv}, спрямований на залучення приватних інвестицій до оновлення шахт та поліпшення їхнього фінансового стану. В результаті в грудні вугільні шахти «Ровенькиантрацит» та «Свердловантрацит» були передані в концесію компанії «ДТЕК» на 49 років. В жовтні український Кабмін дозволив ліквідацію 5 неприбуткових державних шахт^{xvi}. Уряд також вирішив субсидувати державні вугільні шахті, передані в оренду чи концесію, якщо вони зазнають збитків^{xvii}. Заходи, спрямовані на збільшення видобутку вугілля, приймаються в рамках офіційної стратегії по зниженню залежності від імпортованого природного газу. Збільшена частка приватних вугільних підприємств у загальному обсязі видобутку вугілля в 2011 році з 48.89% до 53.11% має поліпшити ефективність сектору та допомогти залучити дуже потрібні інвестиції.

Ціна імпортованого природного газу

Джерело: Нафтогаз

Вантажооборот

Джерело: Держстат

Відновлювані джерела енергії. Для сприяння розвитку відновлюваних джерел енергії в Україні Уряд дозволив імпорт до України сонячних та вітрових електростанцій на суму близько 705 м євро без сплати мита та ПДВ^{xviii}. Він також затвердив перелік енергоефективних та енергозберігаючих товарів, виробники яких отримують податкові пільги^{xix}. Парламент також затвердив державні гарантії з закупівлі електроенергії, виробленої відновленими джерелами енергії^{xx}. Таке стимулювання на фоні непрозорого надання державної допомоги в цьому секторі призвело до завершення будівництва зареєстрованою в Австрії «Activ Solar» найбільшою в Центральній Європі сонячної електростанції біля міста Охотникове в Криму потужністю 80 МВ та електростанції Перове такої ж потужності. В той же час, альтернативні джерела енергії досі складають близько 1% загального обсягу електроенергії, виробленої в Україні.

Транспорт: Відродження сектору

Тенденції ринку. В 2011 році залізничний вантажопотік збільшився на 8,6% на фоні росту промислового виробництва та імпорту. Пасажирські перевезення оператором українських залізниць Укрзалізницею (УЗ) виросли на 3,2%. Тарифи на пасажирські перевезення досі не покривають витрат і не повністю покриваються більш високими тарифами на вантажні перевезення. До того ж місцева влада не повністю компенсувала надання транспортних послуг пільговим категоріям громадян. В результаті збитки УЗ досягли 6,1 млрд. грн. (або 11% від доходу). Для зменшення витрат компанія спробувала впорядкувати пасажирські перевезення. Зокрема, вона змінила частоту рейсів пасажирських потягів, ввела швидкісні потяги та скасувала деякі зупинки і найзбитковіші маршрути.

Українські авіаперевізники збільшили міжнародні пасажирські перевезення на 42% та внутрішні перевезення на 24,8%, в основному завдяки покращенню економічної ситуації. Загалом дев'ять найбільших українських авіакомпаній обслужили 7,5 м пасажирів. Крім того, мережу маршрутів було розширено на 13 додаткових маршрутів, а також збільшено частоту польотів на існуючих напрямках. Кількість бюджетних авіакомпаній, працюючих в Україні, досягла 5. Це "FlyDubai", "WindJet", "Віз Ейр Україна", "WizzAirHungary", "AirArabia". Наразі їх частка ринку залишається низькою (7%) через низку причин, зокрема, високі тарифи на обслуговування авіакомпаній в українських аеропортах.

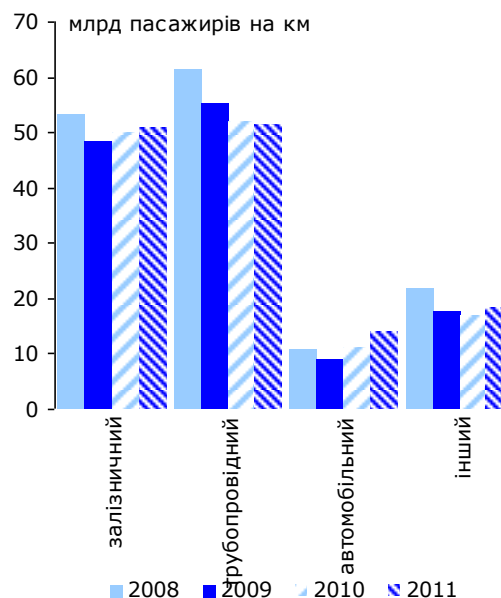
Державна політика галузі. У відповідності із законодавством ЄС Кабінет Міністрів прийняв Постанову про безпеку та технічну політику в сфері вантажних перевезень^{xxi}.

Нарешті був затверджений новий Повітряний Кодекс України.^{xxii} Він відповідає принципам Міжнародної організації цивільної авіації (ICAO), Європейської конференції з цивільної авіації (ECAC) та ЄВРОКОНТРОЛЮ. Кодекс по-новому підходить до прав пасажирів, фіксуючи конкретні підстави, строки і розміри компенсації за відмову у перевезенні, відміну польоту, тривалу затримку вильоту і зниження класу обслуговування. Більш того, пасажирів чартерних рейсів також зможуть отримати компенсацію за затримку рейсу.

Уряд продовжив спроби стимулювати розвиток вантажних перевезень. Міністерство інфраструктури досягло згоди по збільшенню квот на міжнародні вантажні перевезення з рядом країн: Румунією, Туреччиною, Угорщиною, Словаччиною, Фінляндією, Чехією, Грецією, Італією, Словенією, Сербією, Латвією, Азербайджаном та Македонією. В результаті очікується зростання експорту транспортних послуг українських компаній.

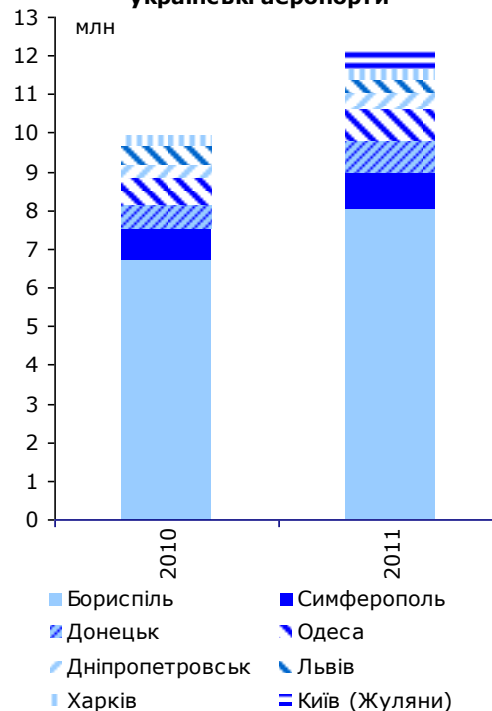
В червні 2011 року УЗ затвердила п'ятирічну програму електрифікації залізниць вартістю 17 млрд. грн., яка передбачає електрифікацію між 2011 та 2016 роками 1500 км залізничних колій. Електрифікація залізниць дозволить використовувати високошвидкісні потяги. Для прискорення виконання цієї програми Міністерство інфраструктури запровадило нову класифікацію

Пасажирські перевезення

Джерело: Держстат

Пасажиропотік через українські аеропорти

Джерело: Міністерство інфраструктури

поїздів^{xxiii} та розробило пілотну методологію розрахунку тарифів для поїздів, що рухаються зі швидкістю до 160 км/год.

Міністерство очікує залучити 20-30 млрд. дол. інвестицій для будівництва в Україні 5000 км автомагістралей. Міністерство готове залучати іноземних інвесторів, в тому числі міжнародні фінансові установи, до реалізації проектів.

ЄБРР оголосив про готовність продовжити фінансування проектів з модернізації та реконструкції доріг в Україні в рамках кредиту на 450 м євро. 15-річний кредит буде надано Державному агентству автомобільних доріг (Укравтодору) на реконструкцію 400 км доріг на під'їздах до Києва.

Держава скасувала 10% обмеження на використання іноземної робочої сили та вимогу, щоб матеріали вітчизняного виробництва склали не менше 70% від вартості проекту з реконструкції дороги. Ці заходи дозволять зменшити тягар для компаній, які працюють в країні на умовах концесії.

Тарифи. Міністерство інфраструктури ввело знижки до граничних тарифів на переробку транзитних вантажів в морських портах^{xxiv} на 2012 рік для сприяння збільшенню транзитних вантажів через Україну. За словами міністерства, подібні заходи дозволили збільшити транзитні вантажі в портах у 2011 році на 20,8%.

Міністерство скасувало знижки для Держкомрезерву на залізничні перевезення зерна. Тарифи на залізничні вантажні перевезення збільшились у 2011 році на 13,3%. Найбільше виросли тарифи на перевезення чорних металів (на 14,7%), залізної руди (на 14,6%), коксу (14,4%) та мінеральних будівельних матеріалів (на 13%), які користувались знижкою до тарифу в першій половині 2010 року.

Інфраструктурні проекти. Основні інфраструктурні проекти в 2011 році проводилися в рамках підготовки до чемпіонату з футболу Євро-2012. За 2011 рік було реконструйовано 5 аеропортів (в Борисполі, Донецьку, Харкові, Львові та Києві). Нарешті відкрився Дарницький залізничний міст у Києві, що має полегшити транспортну ситуацію в столиці України. В 2011 році Україна побудувала та реконструювала рекордну кількість доріг – більш ніж 2000 км. Для порівняння, в 2008 році було реконструйовано лише 111 км доріг, в 2010 році – 973 км. Головні західні транспортні коридори для Євро-2012 – дороги М-05 та М-06 – теж були повністю реконструйовані.

Світовий банк надав кредит дорожньому господарству України в рамках Проекту покращення автомобільних доріг України та безпеки руху. Банк виділив на проект 400 м дол. Очікується, що цей проект дозволить знизити кількість нещасних випадків на дорогах України.

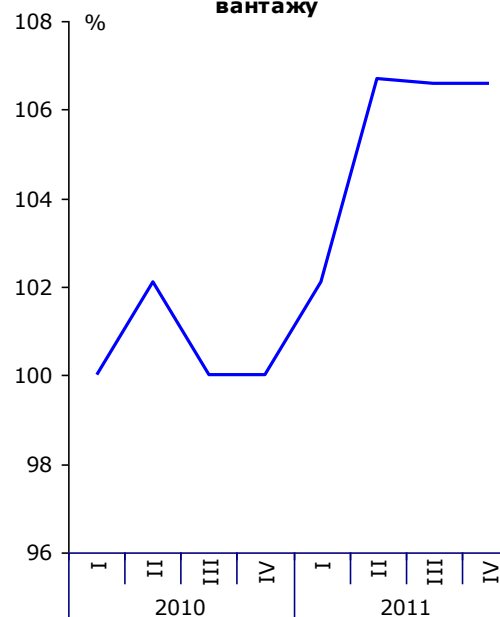
Українські порти зараз знаходяться в процесі розширення своїх потужностей. Так, порти Одеси, Іллічівська та Южного планують поглибити свою акваторію. Це дозволить портам стати морськими воротами до Білорусі, продовжуючи водночас обслуговувати внутрішню торгівлю. Однак розвиток будь-якого порту в перевалочний центр видається мало ймовірним, оскільки румунський порт Констанца вже обслуговує цей ринок. Більш того, Росія, яку теж можуть обслуговувати українські порти, вже має власні морські потужності на Чорному морі.

Телекомунікації: Стабільне зростання у 2011 році

Розширення повноважень НКРЗІ. В листопаді 2011 року Президент України перейменував Національну комісію з питань регулювання зв'язку України, державного колегіального органу, підпорядкованого Президенту України та підзвітного Верховній Раді України, додавши до його повноважень регулювання сектору ІТ^{xxv}. НКРЗІ відповідальна за керівництво галуззю, включаючи надання ліцензій телекомунікаційним компаніям. Комісія додатково виробляє політику, спрямовану на розвиток ІТ-сектору.

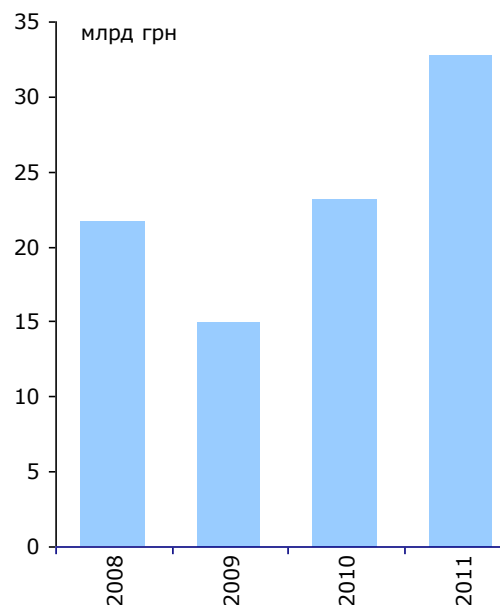
Починаючи з 2011 року^{xxvi}, НКРЗІ повинна посилити конкуренцію на ринку телекомунікацій, забезпечивши рівні та прозорі ділові

Тарифи на залізничні перевезення вантажу

Джерело: Держстат

Інвестиції в основний капітал у транспортному секторі

Джерело: Держстат

відносини. Тим не менш, дотепер зусилля Комісії по встановленню справедливої конкуренції були фрагментарними.

Тенденції ринку. На кінець 2011 року ринок мобільної телефонії України складав 55,6 м абонентів, що дорівнює рівню проникнення 122%. Мобільна клієнтська база після двох років падіння виросла на 3,2%. В той же час, доходи від надання послуг фіксовано зв'язку знизились через те, що все більше українців вибирають мобільний телефон як заміник фіксованому зв'язку. Іншим фактором, що сприяв такому падінню, була зростаюча популярність послуг VoIP.

Сектор широкосмугового зв'язку в Україні є одним з найбільш динамічних та конкурентних. Кількість абонентів широкосмугового доступу виросла майже вдвічі з 2,7 м абонентів у 2009 році до 4,91 м абонентів у 2011. Найбільшим провайдером на ринку є «Укртелеком» з 1,34 м абонентів; далі йде «Воля» з 0,48 м та «Київстар» з 0,41 м^{xxvii}. В 2011 році Україна увійшла до 10-ки країн з найшвидшим доступом до Інтернету. Кількість абонентів широкосмугового доступу, ймовірно, швидко зросте в майбутньому через інвестиції операторів в розвиток цього сегменту, а також більш високу ймовірність впровадження мобільного широкосмугового доступу. Зокрема, «Укртелеком» оголосив про плани інвестувати великі суми в широкосмугову інфраструктуру по всій Україні. «ВимпелКом» також інвестував в волоконно-оптичні мережі, що покривають зростаючу кількість українських міст. В результаті конкуренція в сегменті широкосмугового доступу, ймовірно, зросте в наступні роки, від чого виграють споживачі.

Доступ до ринку. Для встановлення прозорого механізму надання національних послуг з роумінгу НКРЗІ визначила умови надання цієї послуги, обов'язки телеком операторів та процедуру врегулювання суперечок між телеком операторами.^{xxviii} Процедура національного роумінгу застосовується до провайдерів мобільних телекомунікаційних послуг та їх споживачів. Вона зобов'язує операторів повідомляти НКРЗІ про підписання та розірвання договорів з партнерами по роумінгу в місячний термін. Ця процедура сприятиме посиленню конкуренції на ринку телекомунікацій.

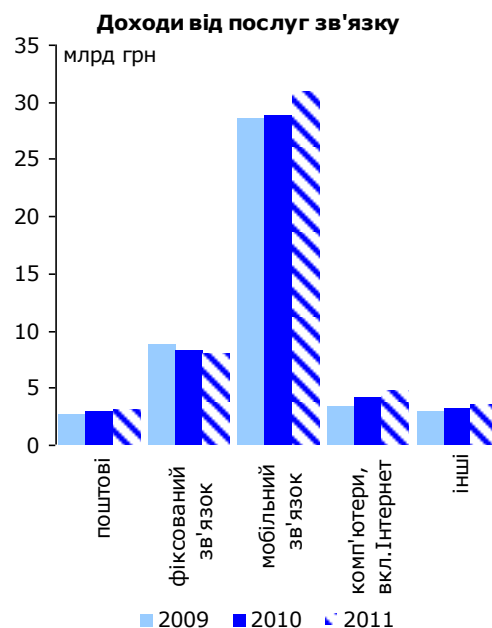
Захист споживачів. НКРЗІ затвердила процедуру реєстрації абонентів, які отримують телекомунікаційні послуги без підписання письмового договору, яка ставить на меті забезпечити прозорий механізм реєстрації абонентів та посилити захист споживачів^{xxix}. Ця процедура відповідає нормам ЄС стосовно гарантування абоненту можливості зберегти свій номер телефону при зміні оператора. Така норма сприятиме розвитку конкуренції на ринку, але вимагатиме більш тісної кооперації між телеком операторами.

Тарифи і збори. В квітні НКРЗІ підвищила граничні тарифи на телекомунікаційні послуги загального користування з метою їх приведення до рівня покриття витрат^{xxx}. Більш високі тарифи мають поліпшити фінансову ситуацію телеком операторів та створити інвестиційні ресурси для розвитку, технічного оснащення та реконструкції телекомунікаційних мереж.

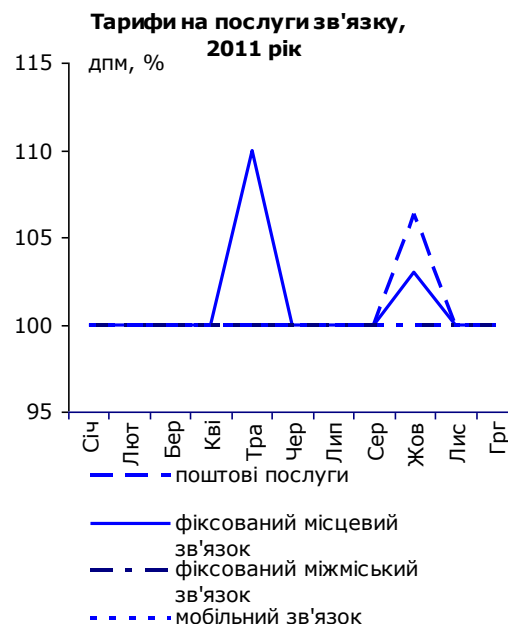
В кінці 2011 року НКРЗІ підвищила граничні тарифи на універсальні послуги поштового зв'язку^{xxxi}. Зміни базувалися на запланованих витратах на універсальні послуги поштового зв'язку, обсязі надання послуг та витратах на їх надання, включаючи прибуток. Підвищення тарифів проводилося в два етапи: з 10 жовтня 2011 року та з 1 січня 2012 року. Нові тарифи дозволили збільшити доходи державної компанії «Укрпошта», українського монополіста на ринку поштових послуг.

Комунальні послуги: Змарновано рік на реструктуризацію контролюючого органу в комунальному секторі

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері комунальних послуг (Нацкомпослуг) була створена 8 липня^{xxxii}.

Джерело: Держстат

Джерело: Держстат

Проте, фактично Комісія почала працювати лише в грудні після ряду перейменувань та реструктуризації. Комісія створювалась з метою встановлення тарифів, регулювання та ліцензування діяльності в сфері генерації, транспортування та постачання тепла, а також централізованого водопостачання та водовідведення. До 2011 року ці тарифи встановлювались місцевою адміністрацією, а протягом більшості 2011 року функцію визначення тарифів було покладено на Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики (НКРЕ).

Відповідно до прийнятої постанови, Нацкомпослуг має визначати тарифи відповідно до заявок компаній теплової генерації та водопостачання на основі затвердженої формули. Тариф має враховувати операційні та капітальні витрати. Однак, фактично до уваги береться суб'єктивний фактор, такий як здатність населення сплачувати підвищені тарифи. В результаті, процес встановлення тарифів залишається непрозорим і може бути соціально несправедливим.

З 1 жовтня Нацкомпослуг підвищила тарифи на тепlopостачання для бюджетних установ та юридичних осіб в середньому на 58%. Таке рішення пояснювалось підвищенням ціни на газ для теплокомуненерго^{xxxiii}. В той же час, тарифи для населення в деяких районах зросли незначно. Таким чином, Уряд не виконав вимоги МВФ щодо підвищення тарифів на теплову енергію для населення, необхідної для продовження переговорів стосовно наступного траншу кредиту stand-by.

Платіжний баланс: Сальдо платіжного балансу стало від'ємним

У 2011 році сальдо платіжного балансу стало від'ємним у сумі 2,5 млрд дол. США (1,5% від ВВП) порівняно із профіцитом у 5,0 млрд дол. США (3,6% від ВВП) роком раніше. Зокрема, дефіцит поточного рахунку становив 9,0 млрд дол. США (5,4% від ВВП), тоді як профіцит рахунку фінансових операцій та операцій з капіталом був на рівні 6,6 млрд дол. США (4,0% від ВВП).

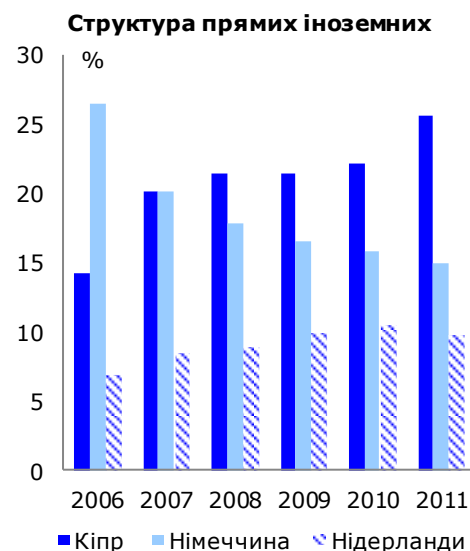
Рахунок поточних операцій. Економічне відновлення у країнах-торгових партнерів України зумовило збільшення попиту на український експорт. За даними НБУ дефіцит рахунку поточних операцій у 2011 році зріс майже втричі порівняно з показником попереднього року, і становив 9,0 млрд дол. США (5,5% від ВВП). Таке зростання було зумовлене більшим зростанням попиту на внутрішньому ринку, ніж на зовнішньому. Так, імпорт зріс на 33,5% до 97,7 млрд дол. США, тоді як експорт зріс на 28,3% до 88,8 млрд дол. США.

Позитивне сальдо торгівлі послугами в розмірі 4,9 млрд дол. США дозволило більш ніж на третину перекрити дефіцит торгівлі товарами. Від'ємне сальдо доходів зросло майже вдвічі до 3,8 млрд дол. США.

Зростання сальдо поточних трансфертів на 24,6% до 3,7 млрд дол. США було зумовлене, в основному, за рахунок збільшення надходжень в недержавний сектор (на 17,1% до 4,2 млрд дол. США) та збільшення величини грошових переказів працюючих за кордоном (на 21,2% до 1,9 млрд дол. США).

Рахунок фінансових операцій. У 2011 році доступ до міжнародних ринків капіталу для українських гравців залишався обмеженим, що знижувало можливість до отримання нових позик і реструктуризації старих боргів. За результатами року профіцит рахунку фінансових операцій та операцій з капіталом скоротився на 16,5% до 6,6 млрд дол. США.

Серед факторів, які негативно вплинули на рахунок фінансових операцій варто відзначити чистий відтік за статтею «Інші інвестиції», який значною мірою пояснюється зростанням вдвічі чистої покупки іноземної готівки (до 12,1 млрд дол. США). Крім того, відбулось збільшення величини чистого погашення зовнішнього боргу банками до 3,6 млрд дол. США. Також погіршення ситуації на світових ринках капіталу у другому півріччі

зумовило відсутність можливостей щодо розміщення Єврооблігацій.

Проте, в основному, завдяки збільшенню обсягів ПІІ на 21,8% та збільшенню кредиторської заборгованості на 44,6% до 4,2 млрд дол. США вдалося досягнути позитивного сальдо рахунку фінансових операцій та операцій з капіталом.

ПІІ. За даними НБУ чистий притік ПІІ у 2011 році зріс на 1,3 млрд дол. США до 7 млрд дол. США, 80% з яких надійшло з країн ЄС. 32,1% притоку ПІІ було спрямовано у фінансовий сектор. Іншим великим реципієнтом була металургія, на яку припадало 19,1% ПІІ. В цілому, сукупний обсяг ПІІ на кінець 2011 року досяг 49,4 млрд дол. США, з яких третину було спрямовано саме у фінансовий сектор.

Деякі зміни відбулись і в географічній структурі. Частка інвестицій з Кіпру, які передусім здійснюються пов'язаними компаніями, зросла на 3,4 відсоткових пункти до 25,6% сукупних ПІІ, ймовірно, через необхідність модернізувати промислові підприємства в Україні. Серед інших країн, з яких надійшло наростаючим підсумком найбільше ПІІ варто відзначити Німеччину (7,4 млрд дол. США), Нідерланди (4,8 млрд дол. США), РФ (3,6 млрд дол. США) та Австрію (3,4 млрд дол. США).

Торгівля товарами: Обсяг торгівлі товарами досягнув докризового рівня

За даними Держстату у 2011 році дефіцит торгівлі товарами зріс до 14,2 млрд дол. США або 8,6% від ВВП внаслідок швидшого зростання імпорту, ніж експорту. В цілому, структура зовнішньої торгівлі не зазнала значних змін.

Експорт товарів у 2011 році збільшився на 33,0% до 68,4 млрд дол. США. Проте, в порівнянні з 2008 роком він став більш диверсифікованим. Тоді як частка експорту товарів за групою XV «Недорогоцінні метали» зменшилась на 8,9 відсоткових пунктів, частки експорту мінеральних продуктів, машин, транспортного устаткування і продуктів харчування зросли.

Найбільше зростання відбулось в групі VI «Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості» (на 54,9%) внаслідок збільшення як попиту, так і ціни на товари цієї групи. Експорт товарів групи V «Мінеральні продукти» зріс на 52,4% в основному за рахунок значного підвищення цін на товари підгрупи «руди, шлак і зола». Експорт чорних металів зріс на 26,4% переважно через підвищення ціни на світових ринках.

Збільшення зовнішнього попиту та ціни на залізничні локомотиви спричинили зростання експорту групи XVII «Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби» на 49,3% передусім завдяки збільшенню продажу залізничних локомотивів. Також на 19% зріс експорт машин, обладнання та механізмів, загальна частка яких складає 9,9%.

Внаслідок високого врожаю збільшилась як частка, так і величина експорту продукції АПК (групи I-IV). Зокрема, найбільше зріс експорт зернових культур (на 46,6%), частка якого збільшилась на 0,5 відсоткових пункти і становила 5,3%. Разом з тим, зростання експорту зернових було стримано впровадженням спочатку квотування, а згодом експортного мита (див. *Аграрна політика*).

Імпорт товарів у 2011 році зріс на 36% до 82,6 млрд дол. США передусім через збільшення імпорту товарів за групою «палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки» (на 45,9%), частка якого зросла на 2,3 відсоткових пункти до 34,6%. Зокрема, це було зумовлено збільшенням імпорту фізичних обсягів газу на 22,4% до 44,8 млрд кубометрів, а також підвищенням його ціни з 264 дол. США за тис. кубометрів в I-му кварталі до близько 400 дол. США за тис. кубометрів у IV-му кварталі. Зростання внутрішнього попиту на продукцію машинобудування, насамперед

	Експорт		Імпорт	
	млн. дол. США	% дпр	млн. дол. США	% дпр
Усього	68394,2	133,0	82608,2	136,0
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	936,6	121,4	1035,4	83,4
II. Продукти рослинного походження	5532,0	139,1	1815,9	116,1
III. 15 Жири та олії тваринного або рослинного походження	3396,4	129,8	468,7	103,8
IV. Готові харчові продукти	2939,1	114,3	3026,7	120,8
V. Мінеральні продукти	10259,7	152,4	30029,6	142,1
VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	5390,3	154,9	8020,8	123,9
VII. Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	937,7	136,8	4498,4	122,7
VIII. Шкури необроблені, шкіра вичищена	168,5	96,9	199,8	112,6
IX. Деревина і вироби з деревини	1078,3	130,2	393,0	115,1
X. Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	1105,3	117,5	1836,7	110,3
XI. Текстильні матеріали та текстильні вироби	863,8	117,4	1989,9	100,3
XII. Взуття, головні убори, парасольки	208,8	119,5	361,5	73,6
XIII. Вироби з каменю, гіпсу, цементу	549,2	137,5	1156,1	129,9
XIV. Дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння	100,7	135,7	743,4	245,6
XV. Недорогоцінні метали та вироби з них	22101,0	127,6	5697,1	138,0
XVI. Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	6759,0	119,2	12795,1	156,5
XVII. Транспортні та шляхові засоби	4854,8	149,3	6204,2	169,3
XVIII. Прилади та апарати оптичні, фотографічні	281,5	111,6	1047,0	115,7
XX. Різні промислові товари	556,2	133,5	847,5	123,0
XXI. Твори мистецтва	1,1	466,4	24,3	995,3
Товари, придбані в портах	31,5	112,8	373,7	148,2
Різне	342,5	111,0	43,4	99,1

автомобілі, призвело до зростання імпорту цієї продукції на 69,3% до 6,2 млрд дол. США.

Отже, протягом 2011 року позитивні тенденції на світових ринках сприяли зростанню експорту. Проте, таке зростання було недостатнім для того, щоб зменшити дефіцит торгівлі товарами, що суттєво пов'язано із енергетичною залежністю України на фоні підвищення цін на природний газ. Відповідно питання збільшення енергоефективності залишається важливим для України (див. *Енергетика*).

Певні зміни відбулись в географічній структурі торгівлі. Хоча головними торговельними партнерами залишаються країни СНД та ЄС, частка товарів, що експортуються до СНД росте швидше, ніж частка ЄС. Зокрема, експорт до СНД зріс на 39,7%, тоді як до країн ЄС на 37,7%.

В цілому, на країни СНД припадає 38,3% всього експорту, тоді як частка імпорту становила 45,1%. Найважливішим торговим партнером серед країн Співдружності залишається Російська Федерація, на яку у 2011 році припадало 29,0% всього експорту, що на 2,9 відсоткових пунктів більше показника попереднього року. Частка імпорту з РФ зменшилась з 36,5% до 35,3%. Водночас дефіцит торгівлі з РФ збільшився на 0,6 млрд дол. США до 9,3 млрд дол. США. Лівову частку імпорту з РФ (67,6% від загальної суми імпорту з цієї країни) становив імпорт нафти та нафтопродуктів, зокрема газу. Найбільшими статтями експорту України в РФ були залізничні локомотиви (16% від експорту до РФ), ядерні реактори, котли, машини (11% від експорту до РФ), чорні метали, частка яких в експорті до РФ становить 12,3% та палива мінеральні з часткою в 14,1%.

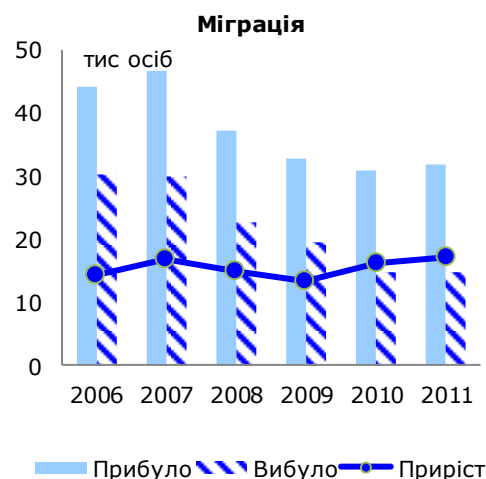
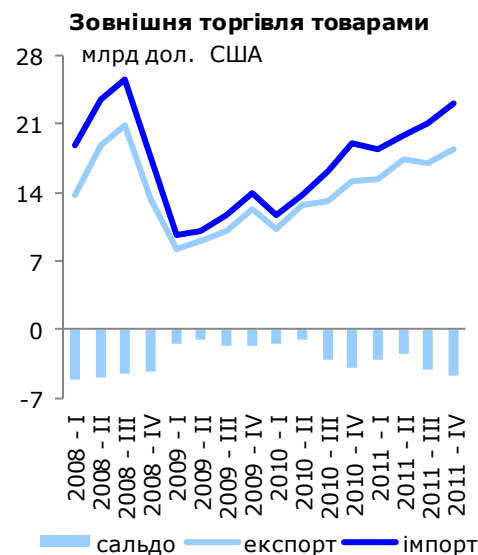
Експорт в країни ЄС зріс на 37,7% в доларовому еквіваленті, тоді як імпорт з ЄС збільшився на 34,8%. До найбільших торговельних партнерів України серед країн-членів ЄС належать Польща (4,1% від загальної суми експорту) та Італія (4,4%). Серед найбільших імпортерів країн-членів ЄС є Німеччина та Польща відповідно з 8,3% та 3,9% від загальної суми імпорту. Найбільшими статтями експорту в країни ЄС є сировина (продукція АПК та недорогочінні метали), тоді як імпорту – товари групи XVI «Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання», транспортні засоби та фармацевтична продукція.

В цілому, у 2011 році продовжувалось відновлення зовнішньої торгівлі. Стимулом для зростання імпорту було збільшення внутрішнього споживчого та інвестиційного споживання, тоді як поступове економічне відновлення в країнах-торгівельних партнерах сприяло збільшенню експорту.

Міграція. Досі не ухвалено чіткої міграційної політики

Регулювання. У 2011 році було ухвалено Концепцію державної міграційної політики^{xxxiv}, яка визначає напрями та принципи діяльності державних органів влади у сфері міграції. Концепція, в основному, носить декларативний характер і не містить чітких реальних заходів. Чіткі критерії ефективності її виконання відсутні також і в затвердженому Плані заходів з реалізації Концепції^{xxxv}. Хоча виконання більшості заходів заплановане на 2012 рік, нечіткість і декларативність їх формулювань викликає сумніви щодо покращення ефективності діяльності органів влади в міграційній сфері.

Міграційні потоки. За даними Держстату у 2011 році чистий приріст мігрантів зріс майже на 1,0 тис. осіб до 17,1 тис. осіб внаслідок збільшення чисельності прибулих в Україну осіб. Відтік мігрантів становив 14,6 тис. осіб, що відповідає рівню 2010 року. В цілому, міграційні потоки залишились нижчими, ніж до кризи. Це, зокрема, може бути пов'язане із несприятливою економічною ситуацією в країнах, які традиційно були основними реципієнтами українських трудових мігрантів (наприклад Італії, Іспанії, Португалії).

За даними Міністерства соціальної політики у 2011 році за кордоном було офіційно працевлаштовано 84,5 тис. громадян, 70% з яких за морськими спеціальностями^{xxxvi}. Більше 90% громадян було працевлаштовано на робочих місцях, які потребують професії та спеціальності. Понад 40% громадян працевлаштовані на посади керівників чи службовців.

Зарплати та дохід: Реальний наявний дохід продовжив стрімко зростати

Поліпшення фінансового стану підприємств та підвищення мінімальної заробітної плати сприяло зростанню наявного доходу домогосподарств у 2011 році. В цілому, наявний дохід виріс на 14,%% в номінальному вимірі і на 6,1% в реальному вимірі. Дохід зріс з усіх джерел з найбільшим внеском з боку реальної заробітної плати, реальний дохід від якої зріс на 7,4%.

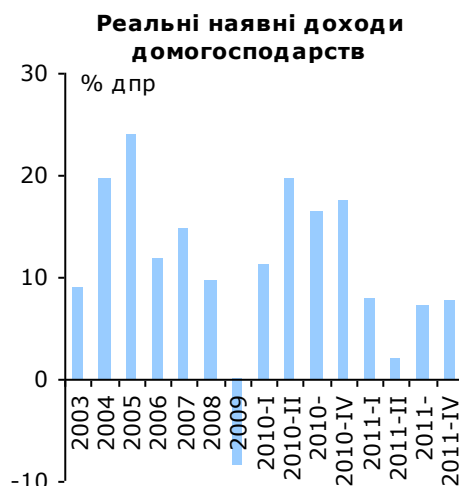
Середня заробітна плата зросла на 17,6% в номінальному виразі із на 8,7% в реальному виразі. Заробітні плати стрімко зросли в будівництві (на 28,3% в номінальному виразі) через відновлення сектору, але в реальному виразі все ще залишились нижчими, ніж до кризи. Рекордний врожай рослинних культур допоміг аграріям підвищити заробітні плати своїм працівникам на 25,9%. Разом з тим, заробітні плати в секторі залишились низькими, перевищивши лише рівень оплати праці в охороні здоров'я. Промислові компанії збільшили заробітні плати більше, ніж в середньому по економіці, внаслідок вищій продуктивності, а також підвищенню мінімальної заробітної плати. Оскільки експортно-орієнтовані сектори зростали швидше, заробітні плати також більше зросли саме там.

Дохід від соціальної допомоги та пенсій зріс лише на 2,7% в реальному вимірі передусім через збільшення основних соціальних стандартів відповідно до рівня інфляції. Поліпшення фінансової ситуації і рекордний врожай сприяли стрімкому зростанню доходу від прибутку та змішаного доходу (на 15%). Водночас дохід від власності знизився на 7,1% через зниження відсоткових ставок по депозитах. В цілому, боргове навантаження знизилось у 2011 році, оскільки часте банківське кредитування (надані кредити за мінусом погашених) було від'ємним.

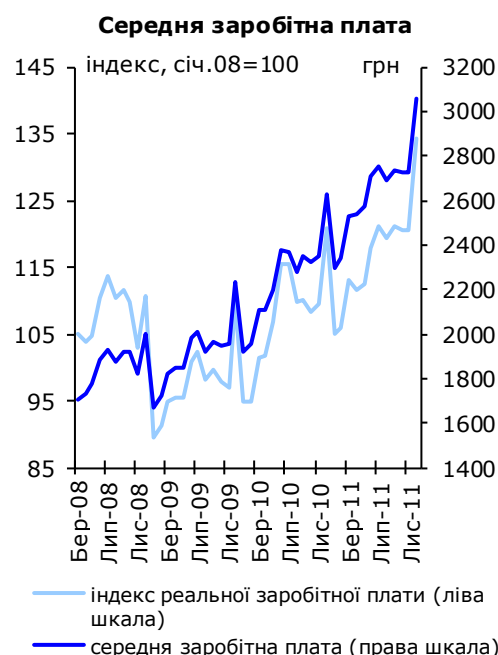
Ринок праці: Рівень безробіття (МОП) залишився вищим, ніж до кризи

Рівень безробіття (МОП). Ринок праці у 2011 році залишався слабким. Рівень безробіття (за методологією МОП) незначно знизився на 0,2 відсоткових пунктів до 7,9% до економічно-активного населення у віці 15-70 років, але кількість робочих місць не зросла. Безробіття залишалось вищим, ніж до кризи через кілька причин. По-перше, багато промислових секторів не досягнули докризових рівнів виробництва. По-друге, після реструктуризації, яка проводилась після кризи, окремі промислові компанії почали використовувати технології та обладнання, що потребують менше робочої сили. По-третє, окремі компанії дозволили зниження кількості працівників через зниження економічної активності.

Рівень безробіття залишився незмінним порівняно із попереднім роком для жінок на рівні 6,8% до економічно-активного населення у віці 15-70 років. Водночас відновлення промисловості сприяло зниженню рівня безробіття для чоловіків на 0,5 відсоткових пунктів до 8,8%. Через такі ж причини рівень безробіття знизився для міського населення на 0,6 відсоткових пунктів до 8,0%. Разом з тим, зниження кількості робочих місць в галузях, відмінних від сільського господарства, призвело до росту безробіття в сільській місцевості (до 7,5%). Такі тенденції ще раз наголосили на тому, що уряду варто приділяти більше уваги стимулюванню створення робочих місць та сільському розвитку.

Джерело: Держстат

Джерело: Держкомстат

Фіскальна політика: Ситуація у сфері державних фінансів залишилася напруженою незважаючи на бюджетну консолідацію

Бюджетний процес 2011 року. Закон про Державний бюджет на 2011 рік був ухвалений із затримкою в грудні 2010 року.^{xxxvii} Бюджетні показники на 2011 рік базувалися на досить реалістичних макроекономічних припущеннях, зокрема, зростанні ВВП на рівні 4,5% та індексу споживчих цін –8,9%. План доходів та видатків Державного бюджету становив 281 млрд грн (22,5% від ВВП) та 322 млрд грн (25,7% від ВВП), відповідно, що є вищим, ніж у 2010 році. Дефіцит державного бюджету було спочатку заплановано на рівні 38,8 млрд грн або 3,1% від ВВП, що, загалом, відповідає зобов'язанням України перед МВФ у рамках кредитної програми «стенд-бай»^{xxxviii}. Фінансування дефіциту передбачалось здійснювати, головним чином, за рахунок запозичень і надходжень від приватизації^{xxxix}.

У червні, в зв'язку з оновленням макроекономічного прогнозу відбулась зміна параметрів бюджету. План доходів Державного бюджету було збільшено на 4,9% до 299 млрд грн за рахунок вищих, ніж очікувалося раніше, надходжень від ПДВ та ППП (податку на прибуток підприємства). Водночас, план видатків Державного бюджету зріс на 3,5% до 337 млрд. грн. Зокрема, додаткові кошти були спрямовані, в першу чергу, на виплату заробітної плати (див. «Соціальна політика») та забезпечення державної допомоги. Дефіцит Державного бюджету (без урахування рекапіталізації банків і НАН «Нафтогазу») зменшився на 3,5 млрд грн (до 35,3 грн млрд.). Проте, одночасно на таку ж суму зріс обсяг коштів, передбачених на рекапіталізацію НАК «Нафтогаз». Ці зміни були продиктовані бажанням уряду зберегти дефіцит державного сектору (в тому числі дефіцит Нафтогазу) на рівні, передбаченому положеннями угоди «стенд-бай».

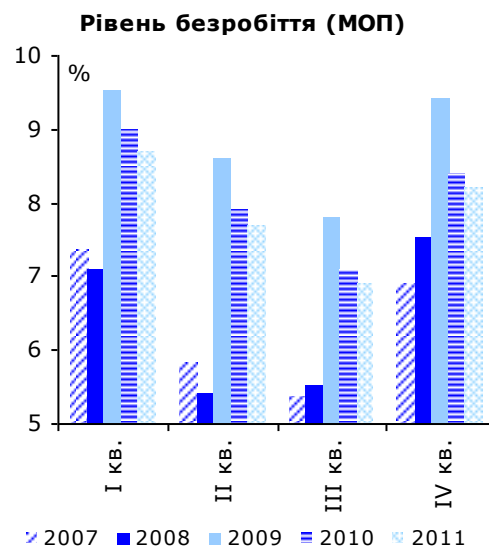
Виконання Державного бюджету за 2011 рік. У 2011 році стан державних фінансів в Україні поліпшився. Доходи Державного бюджету зросли на 30,8% (до 315 млрд грн) завдяки відновленню економіки, більш жорсткому податковому адмініструванню та зміні у системі оподаткування. Доходи від ППП збільшились на 37,0%, в основному, за рахунок поліпшення фінансового стану підприємств, значної переплати податків, а також внаслідок проведення податкових перевірок протягом року. Надходження від ПДВ зросли на 50,7% завдяки зростанню споживання товарів вітчизняного виробництва та імпорту. У той же час, збільшився обсяг відшкодування ПДВ на тлі зростання експорту та зменшення заборгованості з відшкодування цього податку.

Крім того, через підвищення ставок зросли доходи від рентних платежів та акцизного збору. Ефект від збільшення надходжень від акцизу було частково нівельовано значним збільшенням частки нелегальної підакцизної продукції на ринку.^{xi}

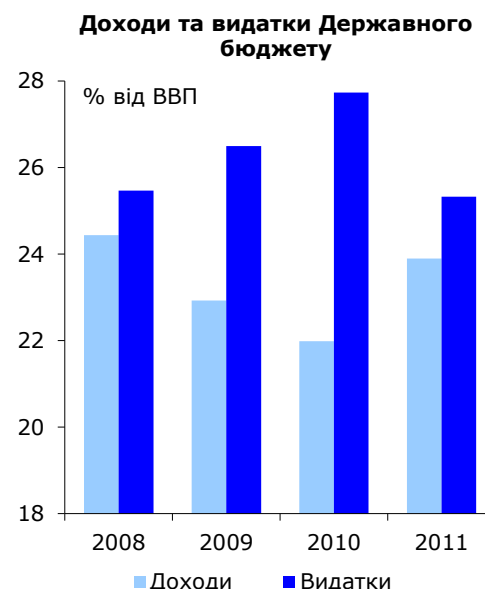
Разом з тим, неподаткові надходження зменшилися на 24,6%. Це пояснюється нижчим, ніж попереднього року, прибутком НБУ, що перераховано до Державного бюджету (на 23,5%), а також зміною бюджетної класифікації.^{xi}

План доходів Державного бюджету на 2011 рік був повністю виконаний, водночас видатки Державного бюджету склали лише 93,8% від річного планового показника в зв'язку з проблемами, пов'язаними з фінансуванням дефіциту. Капітальні видатки зросли вдвічі порівняно з попереднім роком, незважаючи на те, що вони були профінансовані на 71,4% від плану зі змінами. Традиційно, недовиконання плану капітальних видатків було пов'язано з затримками у розподілі бюджетних коштів.

В результаті, дефіцит Державного бюджету скоротився до 1,8% ВВП у 2011 році, що значно нижче, ніж очікувалось. Проте, загальний дефіцит державного сектору, включаючи дефіцит НАК «Нафтогаз» та Пенсійного фонду становив близько 5% ВВП, що є

Джерело: Держстат

Джерело: Звіти Державного Казначейства

вищим ніж цільовий показник МВФ (3,5% ВВП). Дефіцит Державного бюджету був профінансований головним чином за рахунок надходжень від приватизації «Укртелекома» та державних запозичень (див. "Державний борг").

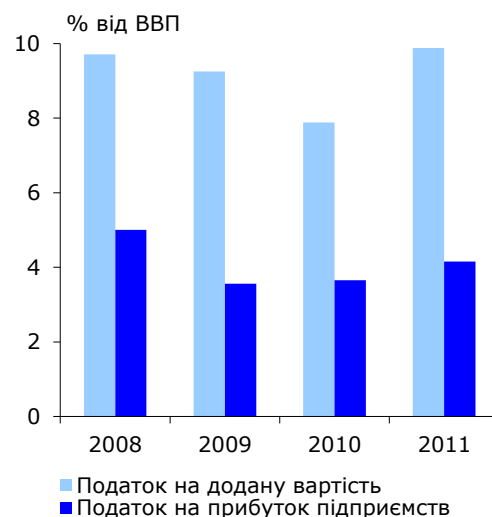
Податкова політика в 2011 році. Податковий кодекс України набув чинності з 1 січня 2011 року, а глава щодо податку на прибуток підприємств (ППП) - з другого кварталу 2011 року. Найзначнішими змінами податкової системи стали зниження ставок ППП та ПДВ, ліквідація низки неефективних місцевих податків і зборів, зменшення кількості відмінностей між бухгалтерським та податковим обліком, подальша гармонізація амортизаційних норм зі стандартами ЄС. Зокрема, ставка ППП знизилася з 25% в 2010 році до 23% в 2011 році. Передбачається її подальше поступове зниження до 16% у 2014 році. Ставку ПДВ буде також знижено у 2014 році (з 20% до 17%). Водночас, ПДФО став дещо прогресивним з введенням 17%-ї ставки для доходів, що перевищують 10 розмірів мінімальної заробітної плати. Документ передбачає автоматичне відшкодування ПДВ для сумлінних платників податків, а також зміни методології сплати цього податку для підприємств сільськогосподарського сектора (див. «Аграрна політика»). Крім того, було запроваджено 16 груп основних фондів, однак, більшість ОФ підпадає під чотири основні групи. Разом з тим, були введені нові податкові пільги^{xiii}. Деякі з них, зокрема, десятирічні канікули на сплату ППП (нульова ставка ППП протягом десяти років) для готельного та ресторанного бізнесу були економічно необґрунтованими.

В березні відбувся перехід на автоматичне відшкодування ПДВ. Протягом року частка відшкодованого в автоматичному режимі ПДВ у загальному обсязі відшкодування податку збільшилася з 37% від до 57% (станом на 1 січня 2011 року), що на 13 п.п. нижче цільового показника, передбаченого МВФ. У цілому, це позитивно вплинуло на зниження обсягів заборгованості з відшкодування ПДВ, що за даними Міністерства фінансів зменшилися з 11,1 млрд грн в січні до 4,6 млрд грн у грудні 2011 року^{xiii}. Проте, механізм автоматичного повернення ПДВ застосовувався в дещо дискримінаційний спосіб. Пріоритет при відшкодуванні податком надавався великим та близьким до правлячої партії підприємствам, а середні та малі компанії мали менше можливостей для отримання відшкодування.

Експортні квоти на деякі види зернових культур, впроваджені в жовтні 2010 року, були визнані дискримінаційними та непрозорими з боку трейдерів та замінені на експортні мита в травні 2011. У жовтні 2011 року парламент скасував мито на експорт пшениці й кукурудзи. Проте невизначеність щодо питання регулювання зовнішньої торгівлі зерновими культурами залишилося (див. «Аграрна політика»).

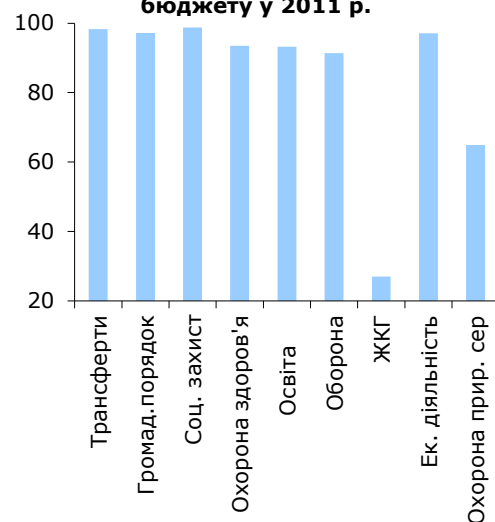
У листопаді парламент нарешті ухвалив зміни до Податкового кодексу в частині внесення до нього глави про регулювання спрощеної системи оподаткування^{xiv}. В рамках нової спрощеної системи оподаткування передбачалося створення чотирьох груп підприємців відповідно до правового статусу, річного обсягу доходу та кількості співробітників^{xiv}. Крім того, відповідно до положень нової глави платникам єдиного податку повернули можливість працювати з компаніями, що знаходяться на загальній системі оподаткування^{xvi}. Проте, ці зміни не можуть вважатися цілком позитивними у зв'язку з тим, що цю можливість (право) можуть використовувати лише підприємці другої та третьої груп. Разом з тим, підприємці, що займаються певними видами діяльності були позбавлені можливості працювати на спрощеній системі оподаткування, що змусило їх перейти на загальну систему оподаткування й платити податки, як самозайняті особи^{xlvii}. Крім того, незручним для платників податків стало запровадження щоквартального перерахунку податкових ставок єдиного податку внаслідок їхньої прив'язки до мінімальної заробітної плати.

Доходи від основних податків

Джерело: Державне казначейство, Держкомстат

Виконання видатків Державного бюджету у 2011 р.

Джерело: Державне казначейство

Найяскравішою подією податкової політики 2011 року було списання податкової заборгованості паливно-енергетичного сектора, що утворилася станом на 31 грудня 2010 року (див. *Енергетика*). Крім того, уряд продовжував збільшувати податкове навантаження внаслідок підвищення ставок рентних платежів та акцизного збору на деякі види товарів в 2011 році.

Запровадження податку на нерухомість було перенесено з 1 січня на 1 липня 2012 року у зв'язку із неготовністю місцевих органів влади до ефективного адміністрування цього податку.

Водночас, починаючи з 2012 року підприємства будуть змушені вести третій вид обліку для зменшення розбіжностей між двома формами обліку.

Спочатку очікувалося, що Податковий кодекс стане консолідованим документом, який наблизить податкове законодавство України до норм ЄС і сприятиме розвитку ділової активності в країні. Проте, впровадження Кодексу мало досить негативний вплив на бізнес-середовище. Адміністрування податків стало жорсткішим і залишилось складним, що погіршило бізнес-клімат в Україні.

Регулювання державних закупівель. Реформу державних закупівель, обговорення якої тривало протягом багатьох років, було продовжено й в 2011 році. У липні Президент підписав зміни до закону про Державні закупівлі, ухваленого в 2010 році^{xlviii}. Головними новаціями закону стали зміни до процедури закупівель в одного учасника та скорочення переліку товарів і послуг, виключених зі сфери регулювання закону. Включення до загального регулювання закупівель житлово-комунальних послуг можна розглядати як позитивний крок. Проте, нова редакція закону, як і раніше, не повністю відповідає найкращому досвіду з регулювання державних закупівель. Зокрема, державні та комунальні підприємства, які не отримують державної допомоги, та здійснюють закупівлі за рахунок власних оборотних коштів, фактично виключені зі сфери дії закону. У зв'язку з відсутністю закону про Державну в Україні проведення або не проведення тендера залежить від безпосереднього рішення цих підприємств. Також зважаючи на те, що Міністерство торгівлі і економічного розвитку в даний час не відповідає за проведення процедури закупівель в одного учасника, брак контролю у цій сфері може привести до зростання корупції.

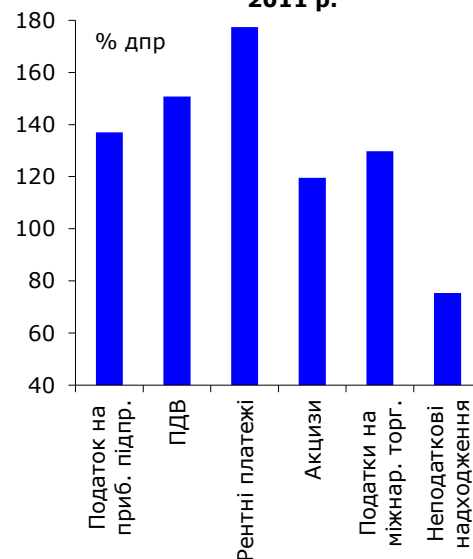
Ухвалення Державного бюджету на 2012 рік. Закон про Державний бюджет на 2012 рік був ухвалений у грудні 2011 року з запізненням, зумовленим спробами уряду домовитися з Росією про зниження ціни на природний газ^{xlix}. Бюджетні параметри базувалися на реалістичних макроекономічних припущеннях. Планується, що доходи та видатки Державного бюджету становитимуть 333 млрд грн та 358 млрд грн відповідно, що на 5,8% та 7,4%, вище, ніж у 2011 році. Дефіцит Державного бюджету очікується на рівні 2,5% ВВП (включаючи рекапіталізацію НАК «Нафтогаз»), що відповідає цільовому показнику, передбаченому угодою «стенд-бай»^l. Однак, такі плани можуть супроводжуватись значними ризиками. Головним ризиком доходної частини бюджету є повільне відновлення економік ключових торговельних партнерів України, що може призвести до недовиконання плану надходжень до бюджету. Крім того, у зв'язку з виборами до Парламенту в жовтні 2012 року є ймовірність значного збільшення поточних видатків Державного бюджету. Дефіцит Нафтогазу, швидше за все, також зростатиме^{li}. Всі ці фактори можуть призвести до перевищення граничного рівня дефіциту Державного бюджету (включаючи рекапіталізацію НАК «Нафтогаз»). І нарешті, уряд може зіткнутися з проблемами фінансування дефіциту через труднощі з запозиченнями на зовнішньому та внутрішньому ринках, а також у зв'язку із невиконанням плану приватизації (див. «Державний борг» і «Приватизація»).

Нова класифікація (групи) підприємств у зв'язку зі змінами щодо спрощеної системи оподаткування

Критерій	Група			
	1	2	3	4
Правовий статус	Фіз. особа	Фіз. особа	Фіз. особа	Юр. особа
Макс річний обсяг доходу (тис. грн)	150	1 000	3 000	5 000
Макс кількість найманих осіб	0	10	20	50
Ставка податку	1-10% від мін зарплати	2-20% від мін зарплати	3% від доходу у вкл. ПДВ (або 5% без ПДВ)	3% з доходу вкл. ПДВ (або 5% без ПДВ)

Джерело: Зміни до Податкового кодексу від 20 жовтня 2011

Доходи Державного бюджету в 2011 р.

Джерело: Державне казначейство

Соціальна політика: Соціальні стандарти залишилися майже незмінними в реальному вимірі

Соціальна стандарти та мінімальна зарплата у 2011 році.

Після стрімкого підвищення соціальних стандартів та мінімальної заробітної плати у 2010 році уряд дотримувався поступового підходу у 2011 році. Загальний показник прожиткового мінімуму було підвищено на 8,4% в номінальному виразі та на 0,4% в реальному виразі в середньому за 2011 рік. Мінімальна заробітна плата, яку визначають на рівні прожиткового мінімуму для працездатного населення, зростає тими ж темпами. В грудні 2011 року мінімальна заробітна плата досягнула 1004 грн, але знизилась по відношенню до середньої заробітної плати на 3,1 відсоткових пунктів до 38,0%. Мінімальну пенсію було підвищено до 800 грн в грудні.

Зарплати в бюджетних секторах. Диференціація заробітних плат в бюджетних секторах у 2011 році залишилась низькою. Зокрема оклад першого тарифного розряду Єдиної тарифної сітки (ЕТС) було підвищено тими ж темпами, що і мінімальну заробітну плату. В результаті він залишався на рівні 65,1% від мінімальної заробітної плати протягом всього року. Отже, працівники нижчих рівнів кваліфікації отримували однакову заробітну плату на рівні мінімальної.

Пенсійна система: Дефіцит Пенсійного фонду залишився високим

Бюджет Пенсійного фонду у 2011 році. Стійкість Пенсійного фонду викликала багато питань у 2011 році. Виплату пенсій було профінансовано за рахунок пенсійних внесків та трансферту з Державного бюджету. Зокрема, доходи Фонду досягнули 198 млрд грн у 2011 році (15,1% від ВВП), з яких 139 млрд грн було профінансовано за рахунок пенсійних внесків. Як завжди протягом останніх років цих доходів було недостатньо для повного фінансування пенсій. Дефіцит Пенсійного фонду було профінансовано за рахунок додаткового бюджетного трансферту, а також позабюджетними кредитами, наданими Державним казначейством. Сукупний трансферт Державного бюджету досягнув 58,3 млрд грн, включаючи 17,7 млрд грн, призначені на фінансування дефіциту Фонду. Сукупний дефіцит досягнув 30,0 млрд грн. Варто зазначити, що позики Казначейства були потрібні внаслідок недооцінки урядом дефіциту Фонду під час затвердження його бюджету вже протягом трьох років.

Пенсійна реформа. У 2011 році уряд зміг забезпечити ухвалення кількох заходів в рамках пенсійної реформи. По-перше, прийнятий закон передбачає поступове підвищення віку виходу на пенсію для жінок. Його буде поступово підвищено з 55 років до 60 років протягом 10 років (починаючи з вересня 2011 року). По-друге, мінімальний страховий стаж, який надає право отримувати пенсії після досягнення пенсійного віку, було підвищено з 5 до 15 років. Мінімальний страховий стаж для отримання пенсії за віком було підвищено з 25 років для жінок (з 20) та 35 років для чоловіків (з 30). Водночас спеціальні пенсії переважно залишилися на місці, незважаючи на певні зміни. Крім того, як і раніше, обчислена за законодавчо затвердженою формулою пенсія великої частки пенсіонерів є нижчою за мінімальний рівень, що вимагає додаткового бюджетного трансферту Пенсійному фонду на доплату до такої пенсії до мінімального рівня.

Державний борг: доступ на міжнародні ринки капіталу залишився обмеженим

У 2011 році обсяг державних запозичень був нижчим, ніж очікувалосяⁱⁱⁱ. У той час як випуск внутрішніх запозичень був обмежений низькою ліквідністю банківського сектора, обсяг розміщення єврооблігацій був нижчим, ніж планувалося, через обмежений доступ до міжнародних ринків капіталу. В цілому, державний борг (прямий і гарантований) по відношенню до ВВП

Прожитковий мінімум, грн

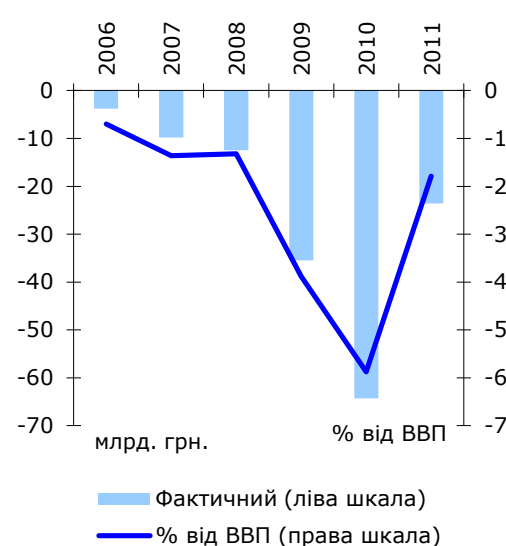
	2011		2012	
	Січ.	Груд.	Січ.	Груд.
Загальний показник	894	953	1017	1037
<i>Зокрема:</i>				
Діти віком до 6 років	816	870	893	961
Діти віком від 6 до 18 років	977	1042	1112	1197
Працездатні особи*	941	1004	1073	1134
Особи, які втратили працездатність**	750	800	822	884

Примітка: * мінімальна заробітна плата

** мінімальна пенсія

Джерело: Закони про Державний бюджет на 2010 та 2011 роки

Баланс Державного бюджету

Джерело: Державне казначейство

знизився з 39,5% в 2010 році до 36,0% ВВП в 2011 році. Водночас, в номінальному вираженні він збільшився на 9,4% до 473 млрд грн (USD 59,2 млрд)^{liii}. Структура боргу не змінилася. Зовнішній державний борг мав найбільшу частку (63,3% від загальної суми боргу). Незважаючи на те, що рівень боргу залишався помірним за міжнародними стандартами, всі державні позики були витрачені на погашення і обслуговування раніше накопичених боргів. Крім того, значна частина нових запозичень мала короткостроковий характер, що підвищило уразливість бюджетної сфери до економічних шоків.

Внутрішні запозичення. Станом на кінець грудня 2011 року обсяг випущених облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП) збільшився на 15,8% дпр до 158 млрд грн^{liv}. Облігації були випущені, в першу чергу, з метою погашення попередніх випусків облігацій, фінансування бюджетних видатків, а також збільшення статутного капіталу державних банків і НАК «Нафтогаз». Більшість внутрішніх запозичень були короткостроковими, однак частка облігацій з терміном погашення до одного року значно знизилася порівняно до попереднього року (з 56,7% в 2010 році до 33,6% в 2011 році).

Низька ліквідність банківського сектора та негативні очікування щодо знецінення національної валюти, пригнічувало попит на внутрішньому ринку капіталу. Для стимулювання внутрішнього ринку наприкінці вересня уряд почав розміщувати індексовані облігації, при погашенні яких враховується зміна курсу гривні до долара; а в грудні 2011 року - здійснив випуск облігацій, номінованих у дол. США. Ці нові фінансові інструменти, спрямовані на зниження валютних ризиків інвесторів, допомогли урядові залучити значні кошти до бюджету (близько 8,6 млрд грн та 413 млн дол. США, відповідно), а також вчасно погасити основну суму боргу та сплатити відсотки. Однак, їх запровадження призвело до посилення валютних ризиків в країні. Крім того, у зв'язку з короткостроковим терміном погашення облігацій, номінованих у дол. США, може зрости ризик знецінення гривні у 2012^{lv}.

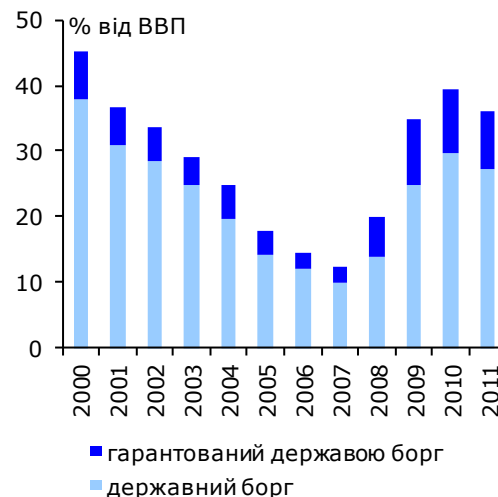
У 2011 році відбулись зміни у структурі власників облігацій, зумовлені ускладненням ситуації на ринку капіталів. Зокрема, частка облігацій, які знаходяться у власності НБУ, зросла на 7,3 відсоткових пунктів до 53,8% від загального обсягу облігацій в обігу. Це відбулось внаслідок викупу НБУ облігацій, випущених з метою рекапіталізації, та нових державних облігацій для підтримки державних банків і державних компаній^{lvi}. Водночас, нерезиденти почали виводити кошти з внутрішнього ринку облігацій. Їх частка знизилася до 2,8% з 8,2% в 2010 році.

Середньозважена доходність ОВДП знизилася з 10,4% річних у 2010 році до 9,2% річних у 2011 році, що засвідчило небажання уряду збільшувати ставки на первинному ринку.

Зовнішні запозичення. План зовнішніх запозичень на 2011 рік був значно недовиконаний (68,6% від плану) через обмежений доступ уряду на міжнародні ринки капіталу^{lvii}. У той же час, оперативна діяльність уряду на початку року дозволила здійснити розміщення єврооблігацій на суму 1,5 млрд дол. США. Друге розміщення (1,25 млрд дол. США) відбулось у червні^{lviii}. Наприкінці серпня Кабінет Міністрів залучив кредит від Світового банку у розмірі 150 млн дол. США для фінансування другого проекту розвитку експорту та поповнення існуючої кредитної лінії^{lix}. Проте, у другій половині 2011 року ситуація з зовнішнім фінансуванням погіршилась. Внаслідок зростання ризиків боргової кризи в Єврозоні зросла вартість позикового капіталу та ускладнився доступ до зовнішнього фінансування на міжнародних фінансових ринках.

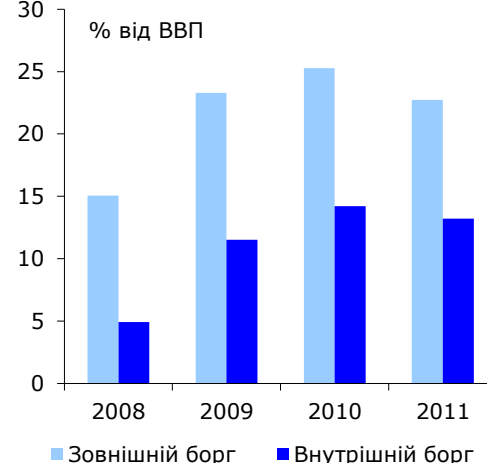
Крім того, Україні подовжили термін кредиту, наданого російським банком ВТБ у 2010 році (у розмірі 2 млрд дол. США), до червня 2012 року^{lx}. Це дозволило уряду зменшити боргове навантаження наприкінці 2011 року. За домовленістю після закінчення терміну

Державний борг на кінець року

Джерело: Міністерство фінансів

Структура державного боргу

Джерело: звіти Міністерства фінансів

надання цього кредиту він має бути заміщений випуском довгострокових Єврооблігацій.

Підсумовуючи, уряд зіткнувся з труднощами в залученні необхідних коштів на внутрішньому і зовнішньому ринках в 2011 році^{lxi}. Ця проблема, ймовірно, буде актуальною й наступного року. У 2012 році боргові виплати значно зростуть. Міністерству фінансів доведеться погасити 65,9 млрд грн основної суми боргу та сплатити відсотки на суму 29,6 млрд грн, що разом складе 6,4% від ВВП.

Стратегія управління державним боргом. На початку березня Кабінет Міністрів ухвалив Середньострокову стратегію управління державним боргом на 2011-2013 роки. Документ передбачає збільшення частки внутрішнього боргу в прямому державному борзі до 46% в 2011-2012 роках і до 48% в 2013 році^{lxii}. Крім того, планується щорічне зменшення відношення обсягу державного боргу до ВВП на 2% від ВВП до 28% від ВВП у 2013 році. Для досягнення поставлених цілей уряд планує поліпшити інфраструктуру ринку та впровадити широке коло боргових інструментів, зокрема, цінні папери, індексовані відповідно до рівня інфляції, й амортизаційні облігації, а також облігації з можливістю дострокового погашення. Крім того, Стратегія передбачає можливість продажу облігацій внутрішньої державної позики населенню. Ці інструменти широко використовуються в міжнародній практиці і можуть бути впроваджені в Україні, проте, цього недостатньо, щоб суттєво збільшити частку внутрішнього боргу (в загальному борзі).

В цілому ухвалення Стратегії як першого стратегічного документа у сфері управління державним боргом в Україні можна вважати позитивним кроком. Однак, її основним недоліком є невизначеність щодо джерел майбутнього скорочення державного боргу (тобто шляхів досягнення визначених Стратегією цілей).

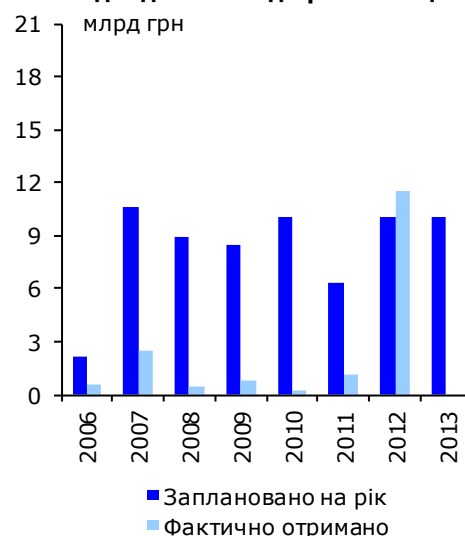
Приватизація: Активація приватизації

Виконання приватизаційних цілей 2011 року. Державний бюджет^{lxiii} на 2010 рік визначив цільовий рівень надходжень від приватизації у 10 млрд грн. Укртелеком став основним об'єктом, який допоміг виконати план приватизації ще в першому кварталі року (компанію було продано в березні 2011 року за 10,6 млрд грн). В цілому, приватизація принесла в Державний бюджет 11,5 млрд грн.

В квітня Фонд державного майна України (ФДМУ) ухвалив місячний план приватизації на 2011 рік,^{lxiv} який складався із 144 компаній. Більшість з них було продано на аукціонах через конкурентні тендери, а решту було запропоновано на фондовому ринку. Енергетичні компанії не було включено до цього переліку, хоча відповідну постанову КМУ ухвалили ще в лютому.^{lxv} Разом з тим, в другому півріччі ФДМУ ухвалив відповідні зміни, дозволивши розпочати процес зміни форми власності енергетичних компаній. Водночас перелік приватизаційних лотів було розширено за рахунок об'єктів авіаційної промисловості, виробництва залізничного машинобудування, інфраструктури портів, окремих підприємств «Хлібу України», підприємств титанового сектору, спиртової галузі, які було виключено з переліку об'єктів заборонених до продажу.

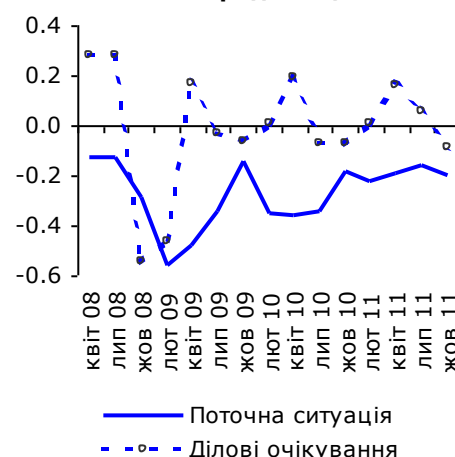
Приватизація Укртелекому. Аукціон з продажу одного з найбільш привабливих стратегічних підприємств України було проведено 28 грудня 2010 року. Основною рисою аукціону стала участь одного учасника - дочірньої компанії австрійської Еріс – ESU, яка запропонувала на 10 грн більше за стартову ціну. Відповідно до українського законодавства для цього аукціону було проведено незалежну оцінку реальної вартості компанії. Нова оцінена вартість Укртелекому було визначено у сумі 10,6 млрд грн. Оскільки переможець аукціону погодився сплатити цю ціну, договір про продаж компанії було підписано 11 березня. Отже, після 10 років пошуку найкращого часу для продажу і найбільш ефективного власника для одного з найкращих

Надходження від приватизації

Джерело: закони про Державний бюджет, ФДМУ

Індекси ділового середовища

Джерело: Опитування ІЕД

українських активів його продаж було зроблено доволі швидко і навряд чи ефективно.

Початок приватизації в секторі енергетики. Кабінет Міністрів ухвалив перелік з 4-х генеруючих і 7 розподільчих компаній в сфері електроенергії для продажу у 2011 році після початкового ухвалення постанову, за якою було виключено 24 енергетичні компанії зі списку підприємств, які заборонено продавати. Отже, було розпочато реструктуризацію форми власності в енергетиці. Зрозуміло, що потенційним інвестором будуть наявні на внутрішньому ринку гравці.

Розмір часток до продажу різнився від 25% до 50%. За розкладом ФДМУ аукціони потрібно було завершити до кінця жовтня 2011 року. ФДМУ також вимагав всі обленерго подати їх фінансову звітність для подальшого фінансового аналізу, щоб уможливити оцінку стартової вартості на аукціоні. КМУ заборонив іноземним компаніям брати участь в аукціонах.

Першою енергетичною компанією до продажу стало Західенерго. Разом з тим, цей аукціон окреслив основну рису серії нових аукціонів – а саме участь одного гравця – компанію ДТЕК, яка запропонувала за 43% пакет акцій компанії 1,9 млрд грн (з премією у 100 тис. грн). Отже, компанію було продано за результатами незалежної оцінки вартості. Друге підприємство – Київенерго – було продано після певної конкуренції двох учасників тій же компанії ДТЕК, яка заплатила за 25% пакет акцій 450 млн грн з премією у 18,2 млн грн.

Оскільки у 2011 році було продано лише дві енергетичні компанії, уряд продовжив період їх приватизації до кінця 2012 року. ФДМУ підготував 13 пакетів акцій 13 обленерго для продажу у 2012 році. Приватизація енергетичних компаній повинна забезпечити суттєву частку надходжень від приватизації у 2012 році.

Бізнес-клімат: Динаміка оцінок та очікувань ділових кіл у 2011 році

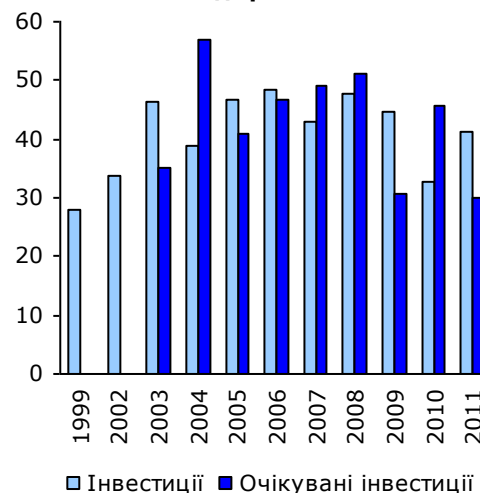
Діловий клімат. За результатами квартального опитування керівників промислових підприємств, що проводиться ІЕД, оцінка якості поточної загальноекономічної ситуації в Україні протягом 2011 року коливалась і була досить песимістичною. Впродовж усього року кількість керівників підприємств, що відзначали покращення бізнес-середовища, залишалась меншою за кількість тих, що вказували на погіршення бізнес-клімату в країні.

У лютому 2011 року оцінка якості поточної загальноекономічної ситуації/бізнес-клімату менеджерами підприємств, порівняно до жовтня 2010 року, дещо погіршилась: значення відповідного індексу зменшилось з -0,18 до -0,22. У квітні та липні значення індексу підвищилось до -0,19 та до -0,16, відповідно. Однак, це не стало тенденцією до покращення оцінки бізнес-середовища, оскільки у жовтні значення відповідного індексу знову знизилось до -0,20. Майже кожен третій респондент (32,4%) вважав бізнес-середовище несприятливим, і лише 9,1% менеджерів вважали його сприятливим для діяльності їхніх підприємств у жовтні.

За тенденціями змін в очікуваннях керівників підприємств щодо майбутньої загальноекономічної ситуації можна виділити два періоди у 2011 році: перший – з січня по червень, що характеризувався зростанням ділового оптимізму та позитивними очікуваннями серед бізнес-спільноти; другий – з липня по грудень, коли спостерігався спад оптимістичних настроїв і виявилась тенденція до погіршення ділових очікувань.

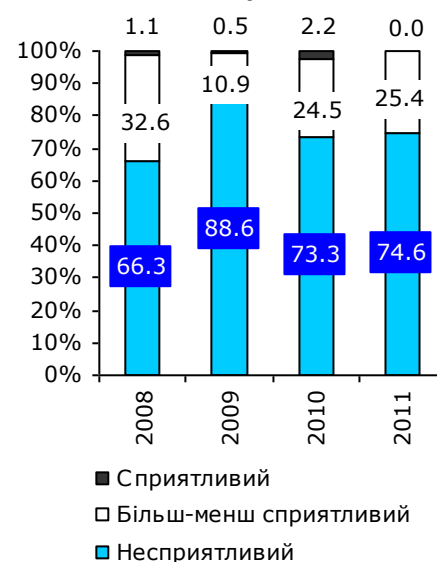
Індекс очікуваних змін ділового середовища, який відображає оцінки респондентів загальноекономічної ситуації в наступні шість місяців, підвищився з -0,07 в жовтні 2010 року до 0,01 в лютому 2011 року. У квітні значення індексу зросло на 15 пунктів (до 0,16). Однак, вже у липні було зафіксовано його зменшення до 0,06. У жовтні тенденція до зниження ділового оптимізму продовжилась: значення відповідного індексу впало до позначки

Інвестиційна активність, % підприємств

Джерело: Опитування ІЕД

Чи сприятливий зараз час для інвестицій?, % підприємств

Джерело: Опитування ІЕД

-0,09. При цьому відбулось одночасне зменшення частки „оптимістів” (з 17,6% до 14,3%) та суттєве зростання частки песимістів (з 10,2% до 24,4%). Однак, більшість респондентів (61,3%) не очікували будь-яких змін загальноекономічної ситуації в наступні шість місяців.

Перешкоди розвитку бізнесу. За результатами опитування, проведеного у жовтні 2011 року, надмірне оподаткування, низький попит, брак обігових коштів (проблеми ліквідності), несприятливий регуляторний клімат, високий конкурентний тиск та високі ставки кредитів були головними у рейтингу перешкод розвитку бізнесу в країні.

У жовтні 2011 року перше місце у списку перешкод посідав надмірний податковий тиск, незалежно від введення Податкового кодексу на початку року. Важливість цієї перешкоди зростала протягом року, і, зрештою, в жовтні її відзначили 65,8% респондентів.

Низький попит, який очолював список у липні, в жовтні був відзначений другою основною перешкодою для розвитку бізнесу. Його абсолютне значення, після зростання в липні, у жовтні дещо зменшилось з 64,5% до 61,3%, однак все ще залишалось надто високим.

Третє місце в списку посідали проблеми ліквідності. Хоча важливість цієї перешкоди зменшилась в квітні порівняно до лютого з 50,2% до 45,4%, однак у липні та жовтні її актуальність зростала: частка респондентів, які відзначили цю перешкоду, становила 47,9% та 51,0%, відповідно.

Несприятливий регуляторний клімат перебував на четвертій позиції за мірою важливості. Коливання цього показника показує, що його найвища точка була зафіксована у квітні 2011 року. Частка менеджерів, на думку яких регуляторний клімат є вагомою перешкодою їхній діяльності, підвищилась в лютому 2011 року порівняно до жовтня 2010 року з 48,3% до 53,7%, а в квітні сягнула 63,9%, що є рекордним максимумом за 15 років проведення спостережень. Слід зазначити, що на відміну від попереднього кварталу, ця проблема була важливою для підприємств усіх розмірів. Так, актуальність проблеми несприятливого регуляторного клімату відзначили 62,5% опитаних керівників малих підприємств, 64,5% — середніх та 65,3% — великих підприємств. У липні та жовтні ця частка зменшилась до 54,5% та до 39,6%, відповідно. Коливання показника впродовж року залежало від розміру підприємств. Так, у липні в групах малих та середніх підприємств було зафіксовано суттєве зменшення числа менеджерів, які відзначили цю проблему, — до 49,5% та до 52,9%, відповідно. Натомість, серед керівників великих підприємств ця частка практично не змінилась порівняно до квітня і становила 63,6%. У жовтні число менеджерів, які вважали регуляторний клімат вагомою перешкодою розвитку бізнесу, зменшилось в групах підприємств усіх розмірів. Найбільшим значення цього показника було для малих підприємств (44,5%). Для середніх та великих підприємств несприятливий регуляторний клімат був менш вагомою проблемою. Її відзначили 35,8% опитаних керівників середніх підприємств та 37,8% — великих підприємств.

Абсолютне значення перешкоди „високий конкурентний тиск” поступово зростало протягом року і в жовтні становило 30,5%. Впродовж 2011 року для підприємств залишалась актуальною перешкода „високі ставки кредитів”, а важливість проблеми доступності банківських кредитів, після зростання у квітні (17,2%) та липні (19,3%), зменшилась в жовтні до 14,7%.

Абсолютні значення решти перешкод, після коливань протягом року, зменшились в жовтні, за винятком перешкоди „нестача кваліфікованих працівників”. Остання в жовтні була оцінена менеджерами як більш важлива порівняно до початку року.

Інвестиційна діяльність. Результати дослідження, присвяченого інвестиційній діяльності підприємств, показали, що серед всіх респондентів понад дві третини (69,9%) не планували

**Перешкоди розвитку бізнесу,
% респондентів**

	Лют 11	Квіт 11	Лип 11	Жов 11
Надмірне оподаткування	49,8	56,3	56,9	65,8
Низький попит	56,2	57,0	64,5	61,3
Проблеми ліквідності	50,2	45,4	47,9	51,0
Несприятливий регуляторний клімат	53,7	63,9	54,5	39,6
Високий регуляторний тиск	40,4	54,0	42,8	32,2
Зміни в економічному законодавстві	17,8	13,6	21,7	11,6
Корупція	9,1	7,6	5,9	6,8
Високий конкурентний тиск	22,6	25,2	28,6	30,5
Високі ставки кредитів	27,3	28,5	28,6	29,5
Брак сировини	23,2	22,5	27,6	20,2
Проблеми з енергопостачанням	14,8	10,3	18,6	15,1
Доступність кредитів	12,5	17,2	19,3	14,7
Недостатньо кваліфікованих працівників	8,4	8,6	10,7	13,0
Нестабільна політична ситуація	8,4	7,6	14,8	12,7
Застарілі технології	15,5	12,3	21,7	12,7
Брак виробничих потужностей	5,7	3,6	8,6	5,1

здійснювати інвестиції у 2011 році, і лише 30,1% керівників мали наміри інвестувати впродовж 2011 року. Частка підприємств, що здійснили інвестиції у 2011 році, становила 41,4% опитаних.

Серед керівників підприємств, які планували інвестиції на 2011 рік, 51,4% опитаних відзначили, що кількість інвестицій не зміниться порівняно до 2010 року, 29,2% — вважали, що інвестиції будуть меншими, ніж минулого року, і лише 19,4% керівників підприємств мали наміри збільшувати інвестиції. Менеджери малих та середніх підприємств планували зменшувати інвестиції, тоді як керівники великих підприємств змінювати обсяги інвестицій порівняно з 2010 роком не збирались.

Переважає більшість опитаних керівників підприємств (74,6%) оцінювали 2011 рік як несприятливий для купівлі обладнання. У 2010 році ця частка була дещо меншою — 73,3%.

За результатами опитування, головними перешкодами, що стримували керівників підприємств при плануванні інвестицій, були недостатні прибутки (58,0%), нечітке законодавство (25,2%) і нестабільна політична ситуація (21,8%).

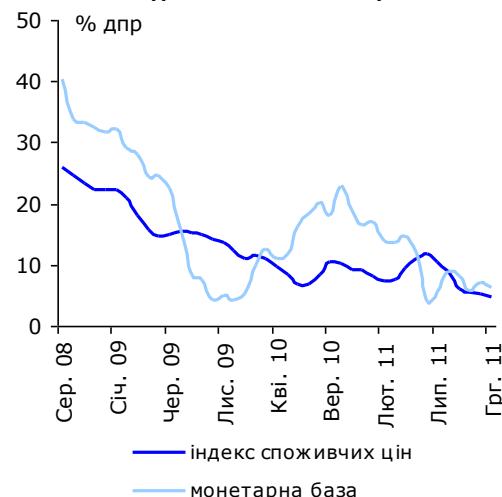
Монетарна політика: Споживча інфляція залишалась меншою за 10% в 2011 році

В 2011 році середня споживча інфляція залишилась менше 10% і сповільнилась до 8,0% порівняно 9,4% в 2010 році. Зростання цін на продукти харчування сповільнилось до 6,4% з 10,9%, але ціни на продукти харчування коливались протягом року. Сповільнення цін на продовольчі продукти компенсувалось зростанням тарифів на комунальні послуги.

Загалом протягом року монетарна політика НБУ була обмежувальною в 2011 році. Вона була спрямована на зменшення тиску на валютному ринку через обмеження ліквідності комерційних банків. В результаті процентні ставки на міжбанківському ринку зростали протягом року. Зокрема середня ставка за міжбанківськими кредитами зросла до 14,5% в четвертому кварталі.

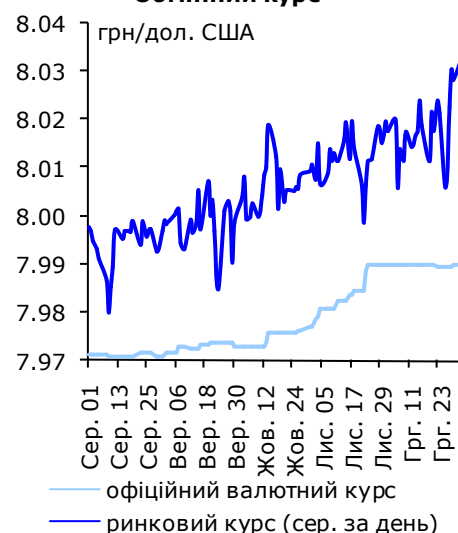
Крім того НБУ зберігав жорсткий контроль за обмінним курсом незважаючи на девальваційний тиск в другій половині року. Протягом року міжбанківський курс гривні до долара США знецінився на 0,9% до 8,02 грн за долар США, а офіційний курс ослабився лише на 0,5% до 7,99 грн за долар США. Міжнародні резерви впали на 3,3 млрд дол. США переважно через дрібні інтервенції на валютному ринку.

Динаміка монетарної бази та індекса споживчих цін

Джерело: Держстат, НБУ

Обмінний курс

Джерело: НБУ

- i Закон України № 3387-VI від 19 травня 2011 року. Ставки експортних податків дорівнювали 9%, але не менше ніж 17 євро за тону пшениці, 12%, але не менше ніж 20 євро за тону кукурудзи, та 14%, але не менше ніж 23 євро за тону ячменю.
- ii Закон України № 3613-VI «Про державний земельний кадастр» від 7 липня 2011 року (зі змінами від 31 грудня 2011 року).
- iii Стаття 209 Частини V Податкового Кодексу України.
- iv В лютому Союз нафтотрейдерів України звинуватив нафтопереробні заводи та Міненерго в маніпулюванні інформацією з метою введення импортних тарифів на паливо. У відповідь Міністерство звинуватило імпортерів в спекуляціях на фоні росту світових цін на паливо.
- v В березні Міністерство отримало наказ прем'єр-міністра збільшити постачання сирової нафти на НПЗ з метою заміщення дорогого импортного палива більш дешевим вітчизняним.
- vi Закон №.3221-17 від 7 квітня, 2011 року
- vii Наказ Держпотребстандарту, №.240 від 1 липня, 2011
- viii Угода з Азербайджаном стосовно транспортування нафти була підписана під час Світового Економічного Форуму в Давосі.
- ix Оголошення в газеті «Урядовий кур'єр» від 18.11.11
- x Закон «Про деякі питання заборгованості за спожитий природний газ та електричну енергію», №.3319-VI від 12 травня, 2011.

- xi Постанова КМУ No.2361-р від 20 грудня, 2010
- xii «Kulczyk Oil Ventures Ltd.» почала буріння на свердловині Ольгівська-14, «Чорноморнафтогаз» пробурив нові свердловини на газоконденсатному родовищі Голіцинське, «Укргазвидобування» почало виробництво газу з свердловини №360 Яблунівського газоконденсатного родовища потужністю 117,000 куб. м газу на день. В вересні «Укргазвидобування» відкрило газове родовище Борове в Харківській області з оцінюваними запасами 1,2 млрд. кубометрів та Кузьмічівське газове родовище в Харківській області з оцінюваними запасами 1,5 млрд. куб. м.
- xiii Закон "Про внесення змін до Закону України "Про угоди про розподіл продукції" щодо вдосконалення механізму укладення угод про розподіл продукції", No.4053-VI від 11 грудня, 2011
- xiv Білоцерківська ТЕЦ подала апеляцію на результати аукціону, що відбувся 14 грудня 2010 року, за право доступу до електромереж України для експорту електроенергії в 2011 році. В липні Вищий господарський суд України підтвердив результати аукціону, а в грудні «ДТЕК» знову отримала ексклюзивне право експортувати електроенергію до низки країн Східної Європи у 2012 році.
- xv Закон "Про особливості оренди чи концесії об'єктів паливно-енергетичного комплексу, що перебувають у державній власності", No.3687-VI від 8 липня, 2011
- xvi Постанова КМУ No.912-р від 28 вересня, 2011
- xvii Постанова КМУ No.1247 від 31 жовтня, 2011.
- xviii Постанова КМУ No.36 від 24 січня, 2011.
- xix Постанова КМУ No.1005 від 28 вересня, 2011.
- xx Закон «Про внесення змін до Закону України "Про електроенергетику" щодо гарантування зобов'язань держави щодо стимулювання використання альтернативних джерел енергії", No.3486-VI від 26 червня, 2011.
- xxi Постанова КМУ No. 738 від 9 червня 2011 року.
- xxii Закон України No. 3393-VI від 19 травня 2011 року.
- xxiii Наказ Міністерства інфраструктури No. 586 від 1 грудня 2011 року.
- xxiv Наказ Міністерства інфраструктури No. 638 від 26 грудня 2011 року.
- xxv Укази Президента, No. 1065/2011 та 1067/2011, 23 листопада, 2011.
- xxvi З набранням чинності в січні 2011 року Закону України від 02.12.2010 № 2751-VI «Про внесення змін до Закону України "Про телекомунікації" (щодо ринку телекомунікаційних послуг пропуску трафіка)»
- xxvii Відповідно до звіту НКРЗІ за 2011 рік.
- xxviii Постанова НКРЗІ, No. 429, 25 серпня, 2011.
- xxix Постанова НКРЗІ, No. 393, 11 серпня, 2011.
- xxx Постанова НКРЗІ, No. 157, 4 серпня, 2011.
- xxxi Постанова НКРЗІ, No. 540, 6 жовтня, 2011.
- xxxii Указ Президента, No.743 від 08.07.2011.
- xxxiii <http://jkq-portal.com.ua/ua/publication/one/tarifi-na-teplo-dlya-byudzhetnikv--bznsovix-struktur-zblshili-vpolovinu19160>
- xxxiv Див.: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/622/2011>
- xxxv Див.: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1058-2011-p>
- xxxvi Див.: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article?art_id=142324&cat_id=107177
- xxxvii Закон України № 2857-VI від 23 грудня 2010 року.
- xxxviii Водночас, розмір дефіциту був встановлений без врахування можливих випусків облігацій внутрішньої державної позики з метою фінансування дефіциту НАК «Нафтогаз».
- xxxix Передбачалося, що значну частку нових запозичень буде використано на погашення старих боргів та сплату відсотків за раніше запозиченими коштами.
- xl Зокрема, за даними Державної інспекції України з питань захисту прав споживачів (Держспоживінспекція), частка торговельних точок і магазинів, що реалізують нелегальну тютюнову продукцію, збільшилася з 23% в 2010 році до 39% в 2011 році [Веб-сайт Держспоживінспекції: http://www.dssu.gov.ua:1080/control/uk/publish/article/main?art_id=162154&cat_id=32908; http://www.dssu.gov.ua/control/uk/publish/article/system?art_id=140461].

- xii Внаслідок модернізації бюджетної класифікації окремі види доходів (наприклад, рентні платежі), що раніше відносилися до неподаткових надходжень, були переведені до категорії податкових надходжень.
- xiii Зокрема, було запроваджено нульову ставку ППП протягом п'яти років для дрібних підприємців, які розпочинають свій бізнес. Для підприємств легкої промисловості, літако- та суднобудування, машинобудування у сфері сільського господарства, ресторанного та готельного бізнесу, а також підприємств, які продають електроенергію, вироблену з відновлюваних джерел енергії, було передбачено десятирічні канікули на сплату ППП. Крім того, був скасований акцизний збір на нафтопродукти, що використовуються підприємствами хімічної промисловості в якості сировини. Також були створені пільгові умови щодо оподаткування операцій, пов'язаних з Євро-2012.
- xiii офіційні дані враховують суму так званого "пасивного" відшкодування, тобто сум відшкодування ПДВ, що знаходяться в судовому розгляді.
- xiv Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності» №4014-17 від 4 листопада 2011 року. На період до внесення цих змін підприємці, що перебували на спрощеній системі оподаткування, були звільнені від перевірок.
- xiv максимальний річний обсяг доходу для фізичних осіб був встановлений на рівні 3 млн грн, для юридичних осіб – на рівні 5 млн грн.
- xvi компаніям, що працюють на загальній системі оподаткування, було дозволено включати до бази оподаткування ППП витрати на товари і послуги, придбані в осіб, які обрали спрощену систему оподаткування.
- xvii зокрема, такі послуги, як консалтинг, бухгалтерський облік, інформаційні технології тощо.
- xviii Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань державних закупівель» №3681-17 від 8 липня 2011 року. Спочатку закон був ухвалений у червні 2010 року після двох років визначення порядку закупівель постановою Кабінету Міністрів. Попередню версію закону було ветовано Президентом, оскільки вона не отримала значної підтримки з боку ЄК і СБ. Основною причиною цього було невиправдане розширення переліку осіб, на яких не поширювався Закон.
- xix Закон про Державний бюджет на 2012 рік був ухвалений на базі поточної ціни на природний газ, що склала 416 доларів за тисячу кубометрів.
- i Водночас, дефіцит Державного бюджету був запланований на рівні 1,7% ВВП.
- ii у випадку, якщо уряд не підвищить тарифи на газ для населення та теплогенеруючих компаній у 2012 році.
- iii за даними Державного казначейства виконання плану державних запозичень склало 69,5% (відповідно до плану зі змінами).
- iii за даними Міністерства фінансів.
- liv за даними НБУ.
- iv оскільки попит на іноземну валюту з боку уряду, пов'язаний з необхідністю погашення цих облігацій в 2012 році, зростатиме.
- lvi а саме, НАК «Нафтогаз України».
- lvii відповідно до Державного бюджету України на 2011 рік передбачалося залучення 4,5 млрд дол. США за рахунок розміщення облігацій зовнішньої державної позики, а також 500 млн дол. США – від Світового банку.
- lviii у середині лютого уряд випустив 10-річні єврооблігації на суму 1,5 млрд дол. США з доходністю 7,95% річних. Крім того, в червні були розміщені 5-річні суверенні євробонди на суму 1,25 млрд дол. США з доходністю 6,25% річних.
- lix кредит був наданий Укрексімбанку строком на 30 років, що передбачає 6-річний пільговий період, за плаваючою ставкою, прив'язаною до ставки LIBOR.
- lx ВТБ переносив термін сплати кредиту двічі протягом 2011 року (протягом шести місяців кожного разу). Перший раз - в червні до грудня 2011 року, другий - наприкінці листопада до червня 2012 року.

- ixi у зв'язку зі складною ситуацією на зовнішніх фінансових ринках і низькою ймовірністю відновлення співпраці з МВФ до парламентських виборів.
- ixii з 42% станом на 1 березня 2011 року.
- ixiii Закон України N2857-VI від 23 грудня 2010 р.
- ixiv Наказ ФДМУ N°567 від 18 квітня 2011 року
- ixv Постанова КМУ N°162 від 23 лютого 2011 року

Національні рахунки		I 09	II 09	III 09	IV 09	I 10	II 10	III 10	IV 10	I 11	II 11	III 11	IV 11
ВВП	млрд. грн.	189,0	214,1	250,3	259,9	217,3	256,8	301,3	307,3	261,9	314,6	376,0	364,1
Реальний ВВП	% дпр	-19,6	-17,3	-15,7	-6,7	4,5	5,4	3,3	3,7	5,4	3,9	6,5	4,7
Споживання домогосподарств (реальне)	% дпр	-14,5	-14,5	-14,3	-16,2	0,2	6,8	7,8	12,8	13,8	15,3	17,8	12,8
Споживання сектору держ. управління (реальне)	% дпр	0,2	-1,6	-4,3	-3,7	3,8	-4,0	5,8	10,0	3,5	4,0	-10,5	-5,7
Валове нагромадж. осн. капіталу (реальний)	% дпр	-58,0	-55,9	-53,2	-33,7	-5,7	-3,2	9,5	10,5	2,1	5,2	11,0	16,9
Експорт тов/посл (реальний)	% дпр	-22,2	-34,1	-30,9	6,9	0,4	13,2	2,0	0,9	17,0	2,9	-2,2	-5,6
Імпорт тов/посл (реальний)	% дпр	-37,4	-52,3	-47,6	-11,1	-6,2	17,2	20,2	13,2	37,2	23,1	12,0	3,3
Сільське госп., мислив., ліс. госп. (реальна)*	% дпр	-1,1	3,4	2,2	-11,6	5,4	0,5	-3,2	0,9	5,4	2,0	17,4	28,9
Обробна пром. (реальна)*	% дпр	-33,7	-26,1	-25,6	6,5	10,9	10,1	7,6	7,6	13,3	8,9	10,2	2,2
Будівництво (реальна)*	% дпр	-54,2	-42,7	-43,6	-32,8	-7,7	-5,8	9,6	3,9	6,4	19,4	7,3	9,8
Торгівля, ремонт (реальна)*	% дпр	-15,6	-15,7	-22,0	-16,4	6,1	9,6	10,1	4,7	8,9	2,8	6,8	5,8
Транспорт (реальна)*	% дпр	-13,4	-9,2	-5,7	-0,4	1,3	1,8	3,0	0,1	7,2	7,5	3,4	9,4
Платіжний баланс													
		млрд. дол.											
Сальдо рахунку поточних операцій	США	-0,6	-0,2	-0,1	-0,9	0,0	0,5	-1,0	-2,5	-1,6	-1,7	-2,6	-4,4
Сальдо рахунку поточних операцій	% від ВВП	-2,6	-0,6	-0,2	-2,7	-0,1	1,6	-2,6	-6,5	-4,8	-4,3	-5,5	-9,5
Баланс товарів	млн. дол. США	-882	-622	-1396	-1407	-1236	-697	-2870	-3585	-3084	-2267	-3928	-4526
Баланс послуг	млн. дол. США	116	432	1256	550	930	1115	1536	823	1007	1227	1686	967
Поточні трансферти	млн. дол. США	632	667	640	722	608	728	797	842	1039	878	988	803
Прямі іноземні інвестиції	млн. дол. США	883	1279	1210	1282	923	1196	1470	2170	882	2284	2100	1275
Портфельні інвестиції	млн. дол. США	-350	-351	-2286	1428	-307	804	2532	1288	1163	1838	-938	-506
Валові золотовалютні резерви	США	25,4	27,3	28,2	26,5	25,1	29,5	34,7	34,6	36,4	37,6	35,0	31,8
Ринковий обмінний курс, грн./дол. США	середнє	8,09	7,76	7,99	8,06	8,00	7,91	7,90	7,96	7,95	7,98	7,99	8,01
Офіційний обмінний курс, грн./дол. США	середнє	7,70	7,66	7,82	7,99	7,99	7,91	7,90	7,93	7,94	7,97	7,97	7,98
Бюджет													
Доходи зведеного бюджету	% від ВВП	35,9	30,6	25,5	36,0	30,9	30,4	23,3	32,3	32,2	29,7	29,0	30,6
Податок на доходи фіз. осіб	% від ВВП	5,3	5,3	4,4	4,7	4,9	4,8	4,4	4,8	4,9	4,8	4,1	4,7
Податок на прибуток підприємств	% від ВВП	4,0	3,3	3,7	3,6	4,3	3,0	3,4	4,2	4,4	4,5	3,6	4,4
Податок на додану вартість	% від ВВП	12,1	8,3	6,4	11,0	9,8	9,8	8,5	9,9	7,5	12,7	9,5	9,6
Акцизні збори	% від ВВП	2,0	2,3	2,5	2,6	2,4	3,0	2,5	2,6	2,1	3,0	2,7	2,4
Видатки зведеного бюджету	% від ВВП	35,4	36,6	29,6	34,5	33,0	38,7	30,3	37,6	32,3	32,8	26,5	35,6
Поточні видатки	% від ВВП	34,5	34,9	27,0	31,4	32,4	37,4	26,6	32,8	31,0	30,4	23,5	30,1
Капітальні видатки	% від ВВП	0,9	1,7	2,6	3,1	0,6	1,4	3,7	4,8	1,2	2,3	2,9	5,5
Дефіцит зведеного бюджету	% від ВВП	0,0	-6,2	-4,5	1,1	-2,0	-8,0	-7,5	-5,6	-0,3	-3,3	-3,8	-5,5
Надходження від приватизації	% від ВВП	0,0	0,2	0,1	0,0	0,1	0,0	0,1	0,2	0,4	3,1	0,0	0,1

Основні Економічні Показники		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Номинальний ВВП	млрд. грн.	170,1	204,2	225,8	267,3	345,1	441,5	544,2	720,7	948,1	913,3	1082,6	1302,1
Номинальний ВВП	млрд. дол. США	31,3	38,0	42,4	50,1	64,9	86,2	107,8	142,7	179,9	117,2	136,4	163,4
Зростання ВВП (реальне)	% дпр	5,9	9,2	5,2	9,6	12,1	2,7	7,3	7,9	2,3	-14,8	4,1	5,2
Промислове виробництво (реальне)	% дпр	13,2	14,2	7,0	15,8	12,5	3,1	6,2	10,2	-3,1	-21,9	11,2	7,3
Сільськогосп. виробництво (реальне)	% дпр	9,8	10,2	1,2	-11,0	19,7	-0,1	0,4	-5,2	17,5	0,1	-1,0	17,5
ІСЦ, в середньому за період	% дпр	28,2	12,0	0,8	5,2	9,0	13,5	9,1	12,8	25,2	15,9	9,4	8,0
ІСЦ, на кінець періоду	% дпр	25,8	6,1	-0,6	8,2	12,3	10,3	11,6	16,6	22,3	12,3	9,1	4,6
ІВЦ, в середньому за період	% дпр	20,9	8,6	3,1	7,6	20,5	16,7	9,6	19,5	35,5	6,5	20,9	19,0
ІВЦ, на кінець періоду	% дпр	20,8	0,9	5,7	11,1	24,1	9,5	14,1	23,3	23,0	14,3	18,7	14,2
Експорт товарів та послуг (дол. США)	% дпр	17,9	9,5	10,7	24,0	42,6	7,5	13,2	27,5	33,8	-36,7	27,1	28,2
Імпорт товарів та послуг (дол. США)	% дпр	18,9	14,1	4,9	28,7	31,3	20,4	22,0	35,5	38,6	-43,1	29,3	33,8
Поточний рахунок	млрд. дол. США	1,5	1,4	3,1	2,9	6,9	2,5	-1,6	-5,3	-12,9	-1,9	-2,9	-9,3
Поточний рахунок	% ВВП	4,7	3,7	7,6	5,9	10,6	2,9	-1,5	-3,7	-7,2	-1,7	-1,7	-5,6
Чисті прямі іноземні інвестиції	млрд. дол. США	0,6	0,8	0,7	1,4	1,7	6,5	5,3	9,2	9,9	4,5	5,7	6,6
Міжнародні резерви	млрд. дол. США	1,5	3,1	4,4	6,9	9,7	19,4	22,4	32,5	31,5	26,5	36,7	31,8
Дефіцит (профіцит) зведеного бюджету*	% ВВП	-0,7	-1,9	0,8	-0,2	-3,0	-1,9	-0,7	-1,1	-1,5	-2,4	-6,0	-1,8
Загальний державний борг	% ВВП	45,3	36,5	33,5	29,0	24,7	17,7	14,8	12,5	19,9	33,0	39,9	36,0
Зовн. державний борг (загальний)	% ВВП	33,0	26,3	24,1	21,4	18,6	13,4	11,7	9,8	15,0	21,5	25,6	22,8
Грошова база, на кінець періоду	% дпр	39,9	37,4	33,6	30,1	34,1	53,9	17,5	46,0	31,5	4,4	15,8	6,3
Обмінний курс, середній	дол. США	5,4	5,4	5,3	5,3	5,3	5,1	5,1	5,1	5,3	7,8	7,9	8,0
Обмінний курс, на кінець періоду	дол. США	5,4	5,3	5,3	5,3	5,3	5,1	5,1	5,1	7,7	8,0	8,0	8,0
Обмінний курс, середній	євро	5,0	4,8	5,0	6,0	6,6	6,4	6,3	6,9	7,7	10,9	10,5	11,1
Обмінний курс, на кінець періоду	євро	5,1	4,7	5,5	6,7	7,2	6,0	6,7	7,4	10,9	11,7	10,6	10,5

Джерела: Держкомстат, НБУ, Міністерство фінансів, власні розрахунки

* "Мінус" означає дефіцит бюджету

Контакти:

Інститут Економічних Досліджень
та Політичних Консультацій
вул. Рейтарська 8/5-А, 01030 Київ
Тел. (+38044) 278-6342
Факс (+38044) 278-6336
E-mail: institute@ier.kiev.ua
<http://www.ier.com.ua>

Голова Правління

Ігор Бураковський
burakovsky@ier.kiev.ua

Виконавчий директор

Оксана Кузяків
kuziakiv@ier.kiev.ua

Директор з наукової роботи

Вероніка Мовчан
movchan@ier.kiev.ua

Центр економічних досліджень

Олександра Бетлій
betliy@ier.kiev.ua

Віталій Кравчук
Kravchuk@ier.kiev.ua

Дмитро Науменко
naumenko@ier.kiev.ua

Ірина Коссе
kosse@ier.kiev.ua

Катерина Пількевич
pilkevich@ier.kiev.ua

Артур Ковальчук
1.kovalchuk@ier.kiev.ua

Сергій Максименко
maksymenko@ier.kiev.ua

Галько Світлана Василівна
galko@ier.kiev.ua

Костянтин Кравчук
k.kravchuk@ier.kiev.ua

Центр досліджень сільського господарства

Олег Нів'євський
nivyevskiy@ier.kiev.ua

Юлія Огаренко
ogarenko@ier.kiev.ua

Анна Кузнецова
Kuznetsova@ier.kiev.ua

Центр досліджень міжнародних відносин

Катерина Шинкарук
shynkaruk@ier.kiev.ua

Центр досліджень сучасного суспільства

Ірина Федець
fedets@ier.kiev.ua

Інна Ченаш
chenash@ier.keiv.ua

Застереження

Публікація «Економічні підсумки для України», розроблена Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій, має виключно інформаційний характер. Судження, представлені у цій публікації, відображають нашу точку зору на момент опублікування та можуть бути змінені без попередження. Хоча ми доклали самих ґрунтовних зусиль для підготовки якомога точнішої публікації, ми не беремо на себе жодної відповідальності за можливі помилки. Інститут не несе зобов'язань за будь-які збитки чи інші проблеми, які виникли прямо чи опосередковано через використання будь-яких показників цієї публікації. Копіювання без попереднього узгодження заборонено. В разі цитування обов'язковим є посилання на Інститут економічних досліджень та політичних консультацій.

ПУБЛІКАЦІЇ ІНСТИТУТУ ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПОЛІТИЧНИХ КОНСУЛЬТАЦІЙ

Місячний економічний моніторинг України (МЕМУ) з додатком

МЕМУ містить місячний огляд і короткий аналіз ключових заходів економічної політики та статистичних даних, які були оприлюднені протягом попереднього місяця. Додаток до МЕМУ містить розширеним аналіз однієї важливої події в українській економіці. Інститут випускає 12 випусків МЕМУ на рік, які доступні на умовах передплати.

Макроекономічний прогноз України

Макроекономічний прогноз України включає прогноз ВВП та його компонентів, фіскальних індикаторів, платіжного балансу, інфляції, обмінного курсу на поточний та наступні роки. Випускається 12 випусків на рік – 4 кварталні випуски та 8 оновлень з короткими коментарями, – які доступні на умовах передплати.

Моніторинг інфраструктури України (МІУ)

МІУ є щорічним звітом, який містить дані про стан реструктуризації шести секторів інфраструктури в Україні. Інформацію представлено у стандартизований спосіб, який дозволяє порівнювати зміни у відповідних галузях. Розглянуті показники є якісними та розділяються на три загальні категорії: (1) комерціалізація, (2) тарифна реформа, (3) регуляторний та інституційний розвиток. Двадцять один індикатор дозволяють проводити економічний та стратегічний аналіз на різних рівнях узагальнення. У вільному доступі.

Економічні Підсумки для України

Економічні підсумки містить огляд і короткий аналіз ключових економічних показників та заходів економічної політики року. Публікується в січні, використовуючи наявні дані та річні оцінки, та оновлюється у травні, коли оприлюднюється переважна більшість даних щодо минулого року. Публікація доступна на основі передплати.

Дослідження ділової активності

Дослідження ділової активності складаються з двох окремих опитувань. Перше дослідження – промисловість – здійснюється на основі опитування керівників підприємств переробної промисловості. Друге – банки – основане на опитуванні керівників банків. Щороку публікується чотири випуски Досліджень ділової активності для кожного з секторів, які доступні на умовах передплати.

Консультативні роботи

Консультативні роботи є спільним продуктом Німецької консультативної групи з питань економічних реформ в Україні та ІЕД, метою якого є надання рекомендацій щодо економічної політики для українських політиків. Рекомендації розробляються на основі детального аналізу ситуації в Україні, сучасної економічної теорії та найкращих міжнародних прикладів. Роботи доступні для політиків та – через певний час – для громадськості.

Скорочення

дпк до попереднього кварталу
дпм до попереднього місяця

дпр до попереднього року
кум. кумулятивно